

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра

з теми: **«ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ»**

Здобувача 4 курсу першого
(бакалаврського) рівня вищої
освіти

T1-B20 групи

спеціальності: 242 Туризм

за освітньо-професійною

програмою «Туризм»

денної форми навчання

Андрій НІЦАК

Науковий керівник: кандидат

технічних наук, старший

викладач кафедри туризму та

готельно-ресторанної справи

Крістіна БЕЛІНСЬКА

Рецензент: кандидат

економічних наук, доцент,

завідувач кафедри

менеджменту

Володимир ЛИСАК

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	6
1.1. Пізнавальний туризм: зміст та місце в організації сучасних туристичних продуктів.....	6
1.2. Історико-культурні традиції, як основа пізнавального туризму	14
РОЗДІЛ 2. ФАКТОРИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ.	22
2.1. Історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському.....	22
2.2. Соціально-економічні умови розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському	34
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	40
3.1. Розвиток пізнавального туризму в Кам'янець-Подільському.	40
3.2. Характеристика основних центрів культурно-пізнавального туризму.....	46
3.3. Проблеми та перспективи розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському.	53
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРУ ПО КАМ'ЯНЦЮ-ПОДІЛЬСЬКОМУ	60
4.1. Загальна характеристика туру.	60
4.3. Оцінка доцільності організації пізнавального туру до Кам'янця-Подільського.	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження пізнавального туризму у Кам'янці-Подільському має велику актуальність у сучасному світі туризму та регіонального розвитку. Кам'янець-Подільський, зі своєю багатою історією, культурною спадщиною та природними структурами, представляє потужний потенціал для розвитку туристичного напрямку. Розуміння впливу туризму на місцеву економіку, культурний обмін, а також розробка ефективних стратегій привертання та збереження туристів є критичними аспектами для подальшого розвитку міста та збагачення туристичного досвіду.

Сучасні наукові дослідження у галузі туризму акцентують увагу на вивченні пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському. Роботи видатних науковців, таких як Проскурняк М. М., Сіцінський Ю. Й., Денисик Г. І., Долинська О. О., Дорошенко Д. І. та інші, висвітлюють важливість туризму для економічного зростання. Ці вчені розглядають пізнавальний туризм як стратегічний напрямок, спрямований на покращення різних аспектів розвитку міста. Науковці, такі як Шоробура І. М., Гільберг Т. Г., Долинська О. О., Шандор Ф. Ф. та інші, аналізують різноманітні аспекти впровадження пізнавальних турів, розглядають питання ефективності використання рекреаційних ресурсів та культурної спадщини в організаційних структурах туризму.

Дослідження також показують, що впровадження інноваційних підходів у розвиток пізнавального туризму у Кам'янці-Подільському може сприяти покращенню якості туристичних послуг, збільшенню інтересу відвідувачів та підвищенню привабливості міста як туристичного напрямку. Наприклад, використання новітніх методів маркетингу, створення інтерактивних екскурсійних програм або впровадження програми підтримки місцевих ремесел можуть сприяти розвитку туристичної індустрії та збільшенню економічного впливу туризму на місцеву громаду.

Мета роботи полягає в дослідженні та аналізі потенціалу пізнавального

туризму у місті Кам'янець-Подільський з метою розробки рекомендацій щодо підвищення його привабливості та розвитку. Робота спрямована на виявлення ключових аспектів, які впливають на розвиток туристичної індустрії у місті, а також на формулювання стратегій щодо покращення інфраструктури, просування туристичних продуктів та створення сприятливих умов для туристів і місцевого населення.

Мета дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати основні поняття пізнавального туризму та роль пізнавальних турів в розвитку туристичної сфери;
- визначити основні аспекти пізнавального туризму як виду туризму;
- проаналізувати методологію дослідження пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському;
- надати характеристику сучасного стану пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському;
- провести аналіз туристичного потенціалу міста;
- здійснити оцінку туристичного потенціалу міста
- розробити основні напрями удосконалення пізнавального туру;
- оцінити ефективність пізнавальних турів в розвитку туристичної сфери міста.

Ці завдання спрямовані на глибокий аналіз пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському, визначення ефективності впровадження пізнавальних турів та потенціал розвитку пізнавального туризму в місті загалом.

Об'єктом дослідження дослідження є пізнавальний туризм у місті Кам'янець-Подільський.

Предметом дослідження є процеси, явища, об'єкти та особливості розвитку пізнавального туризму в місті Кам'янець-Подільський.

Методи дослідження включають аналіз наукової літератури та інформаційних ресурсів, що стосуються пізнавального туризму, для

збагачення теоретичного фундаменту, а також польові дослідження для оцінки стану туристичної інфраструктури та виявлення можливостей для подальшого розвитку. Крім того, використовуються кількісні методи для аналізу статистичних даних щодо потоків туристів та економічного впливу туризму на місцеву громаду, а також якісні методи для розуміння відчуттів та досвіду туристів під час їхнього перебування у місті.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі і нормативні акти України, матеріали і дані періодичних видань, монографії та інша наукова література за темою кваліфікаційної роботи. Емпіричною базою є аналітичні дані, опубліковані в науковій літературі і періодичному друці, експертні розробки вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, а також аналітичні й власні розрахункові матеріали автора.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані результати дослідження мають важливе практичне значення для розвитку туристичної індустрії в місті Кам'янець-Подільський. Рекомендації, що базуються на аналізі потреб та вподобань туристів, а також оцінці стану туристичної інфраструктури, можуть бути використані місцевими владами та підприємцями для розробки та впровадження стратегій розвитку туризму. Збільшення якості туристичних послуг, створення нових туристичних маршрутів та заходів, а також покращення інформаційного забезпечення для відвідувачів може сприяти збільшенню привабливості міста для туристів і, відповідно, зростанню доходів та розвитку місцевої економіки.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня викладена на 80 сторінках комп'ютерного тексту, містить вступ, чотири розділи, висновки, додатки. Включає 6 таблиць, 1 рисунок, список використаних джерел містить 49 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Пізнавальний туризм: зміст та місце в організації сучасних туристичних продуктів.

Пізнавальний туризм включає велику кількість аспектів, в тому числі різнопланові туристичні подорожі, походи та поїздки, основною ціллю пізнавального туризму вважається відвідування центрів туризму та пам'яток місцевого чи світового масштабу. Пізнавальні тури розробляються для невеликої кількості туристів, яким проводять екскурсії по різним місцям. Пізнавальний туризм є одним з найбільш перспективніших напрямків туристичної діяльності. Завдяки таким подорожам туристи можуть дізнатися про традиції та побут місцевих жителів, їх історію, культуру та природні пам'ятки. Варто зазначити, що елементи пізнавального туризму тією чи іншою мірою присутні практично в усіх видах туризму.

Освітній туризм, також відомий як пізнавальний туризм, охоплює широкий спектр рекреаційних заходів. Щоб повністю зрозуміти концепцію освітнього туризму, необхідно поглянути на індустрію подорожей і відпочинку з іншої точки зору. У той час як деякі люди асоціюють відпустку виключно з відпочинком на пляжі, існує окрема група людей, які не знайомі з жодною іншою формою туризму. Навпаки, є відпочиваючі, які не можуть собі уявити, як відпочивати на березі моря, вважаючи це марною тратою дорогоцінного часу. Справжній відпочинок для них – це постійний рух, дослідження різних міст і насолода краєвидами, що постійно змінюються з вікна машини, автобуса чи поїзда. Однак важливо зазначити, що значна кількість осіб не підпадає під жодну з цих категорій. Вони являють собою золоту середину, баланс між відпочинком і дослідженням. Тут вступає в дію освітній туризм.

Варто зазначити, що витоки освітнього туризму можна простежити до 18 століття, а саме до середини 1700-х років, коли набула популярності

тенденція подорожувати Європою для вивчення мистецтва. Протягом цього часу діти аристократів вирушали в довгі подорожі у супроводі своїх особистих наставників, щоб отримати знання та стати культурними особистостями. У ХІХ столітті з'явилося поняття пізнавального туризму, яке означало купців, які подорожували не лише з діловими цілями, а й щоб розширити свої перспективи та знання. Розмах пізнавального туризму не має меж, якщо говорити про географію. Ці тури можуть відбуватися будь-де, від власного двору мандрівника до далеких екзотичних місць. Немає обмежень на те, куди можна здійснювати ці поїздки. [25, с. 594]

Концепція пізнавального туризму розглядається сучасними вченими з різних позицій. У той час як деякі надають пріоритет проблемам культурного менеджменту та фінансування, розглядаючи культурний туризм як засіб стимулювання культурного розвитку та забезпечення фінансової підтримки, інші дослідники сприймають пізнавальний туризм як форму туризму, яка максимізує потенціал певного регіону. Два основні підходи, технічний і концептуальний, були запропоновані теоретиками для консолідації різних визначень пізнавального туризму. Технічний підхід зосереджений на розмежуванні ресурсів культурного туризму та конкретних регіонів, які приваблюють культурних туристів. Навпаки, концептуальний підхід заглиблюється в мотивацію, що лежить в основі цієї форми туризму, висвітлюючи зацікавленість людей досліджувати культурні напрямки та розширювати свої знання про них.

Деякі автори також намагаються визначити пізнавальний туризм не з точки зору опису споживаних ресурсів або мотивації самих туристів. Головним аспектом є результат, який отримує турист, тобто нові знання та культурні враження. ЮНЕСКО розглядає культурний туризм як інший вид туризму, який враховує культуру інших народів. Хартія культурного туризму Міжнародної ради з пам'яток визначає культурний туризм як ретельно організований, інформативний та освітній, частоелітарний за своїм характером, визначає його як невеликий сегмент ринку, призначений для

ознайомлення та пояснення культурних ідей. Словник-довідник з туризму, гостинності та послуг визначає пізнавальний туризм як вид міжнародних туристичних поїздок, пов'язаних із пізнанням туристом культури, звичаїв і традицій країни. Пізнавальний туризм можна визначити як туризм, який створюється, пропонується і споживається як сукупність нових знань і культурного досвіду. З вищесказаного можна зробити висновок, що основною метою пізнавального туризму є пізнання історії та культури країни у всіх її проявах (архітектура, живопис, музика, театр, фольклор, традиції, звичаї, побут і спосіб життя народу країни відвідування). Важливо зазначити, що цей вид туризму в сучасному суспільстві є чинником зближення етнічних груп, запобігання конфліктам і нетерпимості, виховання поваги і толерантності.

Цілями освітнього туризму є: ознайомитись з досягненнями інших регіонів і країн у галузі техніки, науки та мистецтва; побачити природні пам'ятки, явища та ландшафти інших регіонів і країн; відвідування різних історичних пам'яток, місць і святинь; побачити представників екзотичної флори і фауни; здійснити екскурсійні поїздки в екологічно неблагополучні або, навпаки, екологічно чисті місця; знімати красиві відео або унікальні фотографії; придбання цікавих туристичних товарів і сувенірів.

На думку теоретиків, у сучасному суспільстві пізнавальний туризм виконує такі функції: культурно-пізнавальну, освітню, культурно-охоронну, комунікативну, миротворчу. У літературі пізнавальний туризм часто інтерпретується як культурний туризм. Уперше офіційно на міжнародному рівні це поняття було використано в документах Всесвітньої конференції з культурної політики (1982). Основні документи в галузі культурної спадщини були підготовлені двома міжнародними організаціями – ІКОМОС і ЮНЕСКО. У сучасному контексті поява і поширення масового туризму та розвиток авіації надали "культурному" туризму сучасного сенсу. Варто зазначити, що до об'єктів туризму в контексті пізнавального туризму належать стародавні міста, музеї, рукотворні та природні пам'ятки, міські ландшафти, етнічні та народні пам'ятки (Таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1

Об'єкти пізнавального туризму

Види	Приклади
Археологічні	Городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, могильники, культові місця та споруди, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, рештки життєдіяльності первісних людей.
Історичні	Будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів.
Монументального мистецтва	Твори образотворчого мистецтва, як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями).
Архітектурні	Історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва.
Садово-паркового мистецтва	Поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами.
Ландшафтні	Природні території, які мають історичну цінність.

Джерело: складено автором

В сучасній науковій літературі виділяють види пізнавального туризму (таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2.

Види пізнавального туризму

Види	Характеристика
Пізнавально-діловий	Поїздки співробітників компаній/організацій з діловими цілями (на виставки, конференції і тому подібне), організація корпоративних заходів і популярний напрям сучасного туризму

Спеціалізований	Вид туристської діяльності, мета якого – реалізувати специфічні запити людей під час поїздки, відвідування об'єкту
Неспеціалізований	Туризм, який здійснюється з метою вивчення специфічних особливостей того чи іншого місця, надбання індивідуального досвіду, це здебільшого самодіяльний або пригодницький туризм

Джерело: складено за даними джерела [44, с. 334]

Пізнавально-діловий туризм охоплює групи людей, об'єднаних спільними цілями і професійними інтересами. До них належать інженери, лікарі, вчителі, фахівці сільського господарства та інші люди, які слідуєть спеціальним програмам і маршрутам туристичних поїздок. Це і туристи, які встановлюють ділові контакти, і науковці та фахівці, які беруть участь у конференціях, конгресах, з'їздах, симпозіумах і семінарах, і люди, які приїжджають на відпочинок до родичів, друзів і знайомих. Пізнавально-діловий туризм явище відносно недавнє. Міжнародні торгові ярмарки та виставки були першими випадками організації відпочинку та ділових поїздок у закордонні країни. Ділові поїздки збільшилися з розширенням комерційних ринків і поступовим послабленням митних правил, а також зі збільшенням швидкості транспорту і зниженням транспортних витрат. Спеціалізований туризм це вид туристичної діяльності, спрямований на задоволення специфічних потреб людей під час подорожі або відвідування якогось об'єкта. При цьому туристів приваблюють знамениті архітектурні пам'ятки, міські пейзажі та стиль життя найвідоміших мегаполісів. Десятки мільйонів людей здійснюють туристичні поїздки в інші країни. Такий туризм зазвичай обмежується відвідуванням найвідоміших архітектурних пам'яток, архітектурних ансамблів, великих музеїв, парків, природних ландшафтів, інженерних споруд, місць відпочинку та супермаркетів. Спеціалізований туризм передбачає цілеспрямоване знайомство з конкретними проявами матеріальної та духовної культури. Об'єктами інтересу туристів є природні пам'ятки (флора і фауна, природні ландшафти), матеріальні пам'ятки стародавнього мистецтва (культові споруди, скульптури, фрески), сучасний

спосіб життя, сучасна архітектура і скульптура, містобудівне мистецтво, музеї і театри. Когнітивні туристські ресурси це матеріальні форми та духовні компоненти минулого і сьогодення культури різних країн, які задовольняють духовні потреби туристів і викликають у них інтерес і мотивацію до подорожей. До них належать природні ресурси, етнічне та культурне розмаїття, релігія, мистецтво і скульптура, народна творчість, музика і танці, історико-культурна спадщина, археологічні пам'ятки та фестивалі. [25, с. 594]

Фахівці виділяють такі підвиди пізнавального туризму: культурно-історичний (інтерес до національної історії, відвідування історичних пам'яток і меморіалів, тематичні лекції із історії та інші заходи); культурно-подієвий туризм (інтерес і участь у традиційних або сучасних культурних творах і подіях (свята, фестивалі)); культурно-релігійний (інтерес до релігії країни, відвідування місць поклоніння, місць паломництва, тематичні лекції з релігії, знайомство з релігійною практикою, традиціями, ритуалами та церемоніями). культурно-археологічний (інтерес до археології країни, відвідування стародавніх місць і розкопок, участь в археологічних експедиціях). культурно-етнічний (інтерес до об'єктів, предметів і явищ національної та етнічної культури, побуту, костюмів, мови, фольклору, традицій, звичаїв та етнічної творчості); культурно-етнічні (відвідування батьківщини предків, знайомство з культурною спадщиною самобутніх народів, відвідування етнічних заповідників та етнічних тематичних парків); культурно-антропологічні (інтерес до представлення народу в його розвитку з еволюційного погляду, відвідування країни для знайомства з її сучасною живою культурою; культурно-екологічні (взаємодія природи і культури, інтерес до пам'яток природи і культури, відвідування природних і культурних ансамблів, участь у культурно-екологічних програмах).

Таким чином, культурно-пізнавальну діяльність туристів можна класифікувати таким чином: відвідування пам'яток архітектури, музеїв, історичних маршрутів з метою ознайомлення з різними історичними, архітектурними та культурними періодами; відвідування виставок театру,

музики, кіно, театру, фестивалів, релігійних свят, кориди, концертів, оперних сезонів, живопису, скульптури, фотографії тощо; участь у лекціях, семінарах, симпозіумах, курсах іноземних мов, комунікативних тренінгах; участь у демонстраціях фольклору, народної кухні та прикладного мистецтва на фестивалях фольклорних ансамблів і виставках народної творчості.

Послуги пізнавального туризму це корисна діяльність туристських організацій із задоволення пізнавальних і культурних потреб туристів. Продуктом пізнавального туризму є споживчий комплекс, що включає набір матеріальних і нематеріальних споживчих цінностей, які споживають туристи, та обов'язкові пізнавальні ресурси. Інфраструктура пізнавального туризму – це сукупність матеріальних елементів культури і туризму, які надають туристам можливості для отримання актуальної інформації. У сучасному суспільстві можна говорити про індустрію пізнавального туризму. Розвиток освітнього туризму ґрунтується на використанні потенціалу національних і регіональних етнічних культур та культурної спадщини. Водночас на світовому ринку культурного туризму дедалі більша увага приділяється регіонам із самобутньою та унікальною культурою, які ще невідомі широкому колу потенційних споживачів туристичних послуг. Привабливість напряму для розвитку культурного туризму залежить від культурних особливостей країни чи регіону, його природної краси та клімату, місцевої інфраструктури та доступності, а також рівня цін. [21, с. 204]

Сучасні напрями розвитку пізнавального туризму включають: пізнання культури та культурної спадщини; захисті та відновлення культури; культурний діалог. Варто зазначити, що пізнавальний туризм відіграє важливу роль серед основних видів туризму. Його інтенсивний розвиток пов'язаний зі зростаючою потребою людей у розширенні своїх знань і підвищенні інтелектуального рівня. Розвиток освітнього туризму є одним із пріоритетів XXI століття. За різними оцінками, на культурний туризм припадає 35 % і навіть 60 % світових туристичних потоків.

Нижче наведено таблицю, в якій узагальнено основні та суттєві параметри пізнавального туризму, а також виокремлено його специфічні особливості (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Сутнісно-змістовна характеристика пізнавального туризму

Сутнісно-змістовні параметри	Характеристика
Визначення	Туризм створений, запропонований і спожитий у вигляді суми деяких нових знань та культурних вражень.
Мета	Знайомство з історією і культурою країни в усіх її проявах (архітектурою, живописом, музикою, театром, фольклором, традиціями, звичаями, способом і стилем життя людей країни відвідування).
Функції	<ul style="list-style-type: none"> - культурно-пізнавальна; - освітня; - культуроохоронна; - консерваційна; - комунікаційна; - миротворча.
Види об'єктів туристичного інтересу	Археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектурні, садово-паркового мистецтва, ландшафтні.
Ресурси	Матеріальні форми і духовні компоненти минулого і справжньої культури різних народів, що задовольняють духовні потреби туристів, що викликають інтерес і мотивацію до подорожі.
Види	Пізнавально-діловий; спеціалізований; неспеціалізований.
Підвиди	Культурно-історичний; культурно-подієвий; культурно-релігійний; культурно-археологічний; культурно-етнографічний; культурно-етнічний; культурно-антропологічний; культурно-екологічний.
Ресурси	Матеріальні форми і духовні компоненти минулого і справжньої культури різних народів, що задовольняють духовні потреби туристів, що викликають інтерес і мотивацію до подорожі
Продукт	Споживчий комплекс, що включає сукупність речових і нематеріальних споживчих вартостей, споживаних туристом, з обов'язковим включенням ресурсів для пізнання
Інфраструктур	Сукупність матеріально-речових елементів культури і туризму,

а	які забезпечують можливість для туристів пізнавати відповідну інформацію
Напрями розвитку	1) пізнання культури і культурної спадщини; 2) охорона та відродження культури; 3) діалог культур.

Джерело: складено за даними джерела [41, с. 264]

Таким чином, пізнавальний туризм покликаний служити ідеї інтелектуальної та моральної солідарності людства і просувати ідеал толерантності в суспільстві, тобто поваги, прийняття і правильного розуміння розмаїття культур у цьому світі. Пізнавальний туризм долучає туристів до культурних цінностей і розширює їхній культурний кругозір. У сучасних умовах, і з розвитком авіації, появою та поширенням популярних форм туризму, пізнавальний туризм набув сучасного значення. З огляду на широкий спектр напрямків освітнього туризму, цей вид туризму є найбільш популярним і масштабним видом туризму. Також вважається, що пізнавальний елемент притаманний усім видам туризму, чи то конференц-туризм, чи то спортивно-оздоровчий туризм, тому що люди завжди прагнуть дізнатися щось нове і розширити свої знання.

1.2. Історико-культурні традиції, як основа пізнавального туризму

Говорячи про історико-культурні традиції, ми маємо виходити з того, що культурна спадщина, створена за певний період часу, завжди має конкретний історичний характер і пронизана певними духовними цінностями, тобто традиціями. Традиції, пронизані століттями, є непоправним елементом культурної, історичної та культурної спадщини. Крім того, що традиції є культурною спадщиною і мають історичний характер, слід пам'ятати, що вони містять потужні ресурси для досягнення освітніх цілей поколінь, які живуть нині. За тисячолітню історію людство створило безліч

будівель, статуй, предметів побуту, картин, написів тощо. Культура завжди залишала свій слід в історії у вигляді предметів, творів мистецтва, ідей і всього іншого, що в широкому сенсі визначається як культурна спадщина. Однак саме збереження та відновлення історичних і культурних традицій надає об'єктам культурної спадщини певного сенсу, продовжує їхнє життя і дає змогу людям повною мірою відчувати атмосферу минулого. Останніми роками науковці зосередилися на вивченні та дослідженні історико-культурних особливостей народів, відродженні культури та формуванні історичної свідомості в людства, особливо в дітей та молоді. Історико-культурні традиції та культурна спадщина є способом об'єднання людей, а також засобом їхньої диференціації та основою для виокремлення окремих територіальних зон, пронизаних певними ідентичними історико-культурними традиціями. Історико-культурні традиції – це свого роду багатство, основа для формування комплексу матеріальних і духовних об'єктів, унікальних для кожної країни та регіону. Питання про традиції – одне з ключових у вічній суперечці про стан людства: що слід зберегти в минулому і що набути в майбутньому. Через поняття "традиція" і "традиційний" люди здавна висловлювали своє ставлення до минулого і до того, що в минулому вважалося недоторканим. Пізнавальний туризм – це спосіб дізнатися про них. Сьогодні на цей вид відпочинку припадає чверть усього туризму. Культурна самобутність країни завжди викликає неабиякий інтерес і бажання ближче познайомитися з її ідіосинкразією. У процесі знайомства з різними формами історико-культурних традицій та етнічних проявів розширюється кругозір людей, збагачується їхній духовний світ, вони усвідомлюють цінність своєї культурної спадщини і виховують повагу до інших народів. У цьому полягає гуманітарне значення історико-культурних традицій в освітньому туризмі. Історико-культурні традиції є фундаментальним підґрунтям процесу духовного дорослішання, збереження та зміцнення свободи, суверенітету і самобутності народів. Самобутність історичних еволюційних шляхів культури і туризму визначається єдністю новітніх

методів підходу до їх подальшого розвитку. Перше визначення має загальний характер, ґрунтується на культурній антропології та містить у собі все, що створено людьми поза природою, тобто загальні ідеї, економічну діяльність, виробництво, споживання, літературу і мистецтво, типи існування і людську гідність. Друге визначення – "культура культур", тобто професійна, заснована на етичних, духовних, інтелектуальних та художніх аспектах людського існування. Культурна спадщина будь-якої країни охоплює не тільки твори художників, архітекторів, музикантів, письменників, учених тощо, а й нематеріальну спадщину, зокрема фольклор, народну творчість, свята, релігійні обряди тощо. Історико-культурні традиції та культурний потенціал країни є однією з основних рушійних сил освітнього туризму. Оскільки знайомство з історичними та культурними традиціями є найсильнішим мотиватором для туризму, це важливий спосіб залучення туристів. У багатьох країнах відбувається демократизація культури і туризму, що перетворює їх на невід'ємну частину суспільства. Самосвідомість і розуміння навколишнього світу, саморозвиток і досягнення цілей неможливі без культурних знань. Однак, нажаль, у деяких випадках це може мати негативні наслідки. Історичні та культурні традиції, культурне розмаїття та живі культури є основними туристичними ресурсами і сприяють розвитку та поширенню пізнавального туризму. Однак надмірний або погано керований туризм і його розвиток можуть поставити під загрозу фізичну присутність, цілісність і основні риси живої культури. Екологічне середовище, культура та спосіб життя спільнот, що зберігають історичні та культурні традиції й беруть активну участь у процесі демократизації туризму, можуть погіршити стан живої культури, а враження відвідувачів від спадщини, нажаль, можуть мати негативні наслідки. Враховуючи, що, за даними Всесвітньої туристської організації ООН (UNWTO), до пандемії коронавірусу COVID-19 туризм посідав четверте місце у світі за обсягом товарообігу, був одним із найбільших видів економічної діяльності та забезпечував найбільше міжнародне й внутрішнє переміщення людей, туризм може чинити на

ресурси культурної спадщини та історико-культурні традиції потенційно значний тиск. Ми вважаємо за доцільне звернути увагу на цей факт. Таким чином, розвиток пізнавального туризму може позитивно впливати на збереження історико-культурних традицій і, на жаль, може також на пряму загрожувати існуванню та збереженню деяких історико-культурних традицій. ICOMOS визнав форми туризму, які загрожують виживанню історико-культурних традицій і культурної спадщини: неадекватне визнання потенційних суперечностей між туризмом і туристичною діяльністю та охороною культурної спадщини може призвести до неправильного планування, що може негативно позначитися на історичних і культурних традиціях, спадщині та способі життя етнічної громади, яка приймає туристів. [34, с. 61]

Програми захисту, інтерпретації та розвитку туризму, засновані на неадекватному розумінні складних і часто суперечливих аспектів значущості дестинації, можуть призвести до втрати автентичності та зниження цінності місця. Якщо відвідувачі неповажають права й інтереси приймаючих спільнот на регіональному чи місцевому рівні, це може призвести до конфліктів і негативних, до конфліктів і негативно вплинути на приймаючу спільноту. Це також негативно позначається як на історичних і культурних традиціях, так і на розвитку експериментального туризму в регіоні. Не проведення консультацій з приймаючими спільнотами та корінними народами для визначення цілей, стратегій, політики та протоколів щодо виявлення, збереження, управління, демонстрації та інтерпретації їхніх ресурсів, культурної спадщини. У результаті з часом це може позбавити місцеве населення прямої зацікавленості в захисті та збереженні своїх історичних і культурних цінностей. Тому безконтрольний розвиток пізнавального туризму, надмірна реклама та безвідповідальне управління об'єктами спадщини, історичними та культурними традиціями і колекціями можуть негативно позначитися як на значущості об'єкта, так і на враженнях відвідувачів, оскільки невраховуються сезонні коливання кількості відвідувачів або

одночасно приймається надмірна кількість відвідувачів. Об'єкти пізнавального туризму мають бути винятковими з погляду їхньої важливості для людської цивілізації та ступеня естетичного впливу. Вони поділяються на три групи: рукотворні споруди, здебільшого архітектурні; природні пам'ятники, включно з водоспадами, печерами, горами та озерами; сади і парки, які являють собою змішані об'єкти. Найважливіші об'єкти культурної спадщини занесені до Списку всесвітньої спадщини і перебувають під охороною ЮНЕСКО. [33, с. 344]

Історичні та культурні традиції, безсумнівно, є частиною національного багатства, що дісталось людству від минулих епох, і їх важливість визнається вже багатьма поколіннями. Їхня роль незмірна в розвитку культури та освіти, вони є ключовими для визначення національної ідентичності країни загалом і кожного регіону. Пам'ятки природи, історії та культури роблять значний внесок у сталий розвиток країни загалом, і держава несе відповідальність за збереження та передачу спадщини майбутнім поколінням. Природна цікавість туристів до історії та універсальних культурних цінностей є однією з найсильніших мотивацій для туризму. Цей інтерес тісно пов'язаний з освітнім і культурним рівнем туристів. Традиційне ставлення до культури практикується як засіб виховання, з акцентом на навчання. Місця, де збереглися пам'ятки історії та культури, утворюють туристичні райони, туристичні центри та туристичні міста. Незалежно від тематики екскурсії, усі культурно-історичні програми сприяють розширенню знань про різні культури та дають змогу доторкнутися до пам'яток минулого й сьогодення. Люди їдуть в екскурсійні поїздки, коли хочуть відпочити, відволіктися від повсякденності, познайомитися з архітектурними, історичними та природними пам'ятками інших регіонів, побачити звички та звичаї місцевого населення. Екскурсійні та пізнавальні поїздки дають змогу отримати більш точну і детальну інформацію з питання, що цікавить, тим самим розширюючи кругозір. У XXI столітті професіонали туристичного бізнесу визначили освітній туризм як найбільш перспективний сегмент туризму. Слід

підкреслити, що освітній туризм розвиває різні форми людського спілкування, встановлює і зміцнює взаєморозуміння між людьми, поважає різноманітність культур і звичаїв. Історичні та культурні традиції є фундаментальною основою для розвитку, збереження і зміцнення національної незалежності та самобутності. Історичні та культурні традиції є підґрунтям для абсолютно нового підходу до освітнього туризму – розширення культурного відпочинку та духовного виховання. Розвитку освітнього туризму сьогодні сприяють розвиток усіх видів транспорту, міжрегіональні та міжнародні культурні обміни, становлення та вдосконалення індустрії туризму. Активна роль і позиція туриста мають першорядне значення, дуже високим є потенціал вибору маршрутів і форм; привабливою є роль культурного середовища, а не окремих туристичних об'єктів; місцеві культурні ресурси виконують функцію культурного капіталу і можуть бути відтворені, зокрема й за рахунок доходів від сучасних форм туризму. Як і в інших туристичних напрямках, культурно-пізнавальний туризм організовується навколо кількох типів пам'яток: історичних, археологічних, природних, архітектурних, геологічних, спортивних, політичних, релігійних і загальних. Останнім часом розважальний туризм також став популярною формою пізнавального туризму. Слід пам'ятати, що в основі культурного туризму лежить потреба у вдосконаленні інтелектуальних, духовних і комунікативних навичок людей. Це призвело до створення цілої низки абсолютно нових туристичних напрямків, включно з етнографічними, археологічними, ботанічними та фотографічними турами, військовими турами, винними турами, релігійними та весільними турами. Розвиваються подієвий, освітній, екологічний та інші види пізнавального туризму, з'являються нові музеї. Насправді це продукти розважального туризму, але вони мають глибоке моральне та культурне коріння. Культурно-пізнавальний туризм ґрунтується на рекреаційній діяльності, спрямованій на відновлення та розвиток фізичних і психічних сил людини, підвищення її інтелектуального рівня. Рекреаційна діяльність є одним із найважливіших

напрямів розвитку людини та усвідомлення нею навколишнього світу і самої себе. Рекреація слугує ареною для контактів і взаємообміну між світовою і національною, міською і сільською культурами. Рекреаційна діяльність мандрівників у культурно-пізнавальних турах специфічна для кожного з них. Це мета і мотивація учасників – познайомитися з різними культурами, змінити звичне оточення, отримати знання про визначні пам'ятки інших країн, познайомитися з новими людьми і справити живе враження. У сучасному світі освітній туризм забезпечує моральну та освітню єдність людства і сприяє розвитку толерантності, тобто поваги, прийняття і правильного розуміння багатого розмаїття світових культур, історичних і культурних традицій. Подорож є частиною міжкультурного обміну. Пізнавальний туризм, що ґрунтується на історичних та культурних традиціях, навчає та розважає, водночас отримуючи безцінний досвід знайомства з іншими культурами та підвищуючи рівень власних цінностей і пріоритетів. Отримуючи нові враження від відомих природних і культурних явищ, історичних і культурних традицій, люди можуть задовольнити одну з найсильніших своїх потреб – прагнення до пізнання та розвитку. Пізнавальні тури відіграють важливу роль у підвищенні туристичної привабливості історико-культурних пам'яток. Такі тури надають туристам унікальну можливість дізнатися більше про історію, культуру та спадщину конкретного місця за допомогою екскурсій, майстер-класів, лекцій та інших форм освітньої діяльності. Пізнавальні тури дають змогу відвідувачам не тільки побачити об'єкт, а й активно взаємодіяти з ним, зрозуміти його значення і контекст. Це включає в себе спілкування з місцевими жителями та експертами з історії та культури, а також участь у традиційних церемоніях і заходах. Пізнавальні тури також можуть допомогти підвищити обізнаність туристів про пам'ятку і збільшити їхнє бажання та інтерес повернутися і рекомендувати це місце іншим. У результаті такі тури можуть стати ефективним інструментом просування історичних і культурних пам'яток, підвищення їхньої популярності та сприяння їхньому збереженню і розвитку.

Пізнавальні тури можуть допомогти привернути увагу до маловідомих або занедбаних історичних і культурних пам'яток. Часто акцент робиться на вивченні та дослідженні менш популярних місць, які можуть бути важкодоступними для туристів. Це захищає такі об'єкти від забуття або руйнування і сприяє їх відновленню або реабілітації як важливої частини культурної спадщини. Крім того, екскурсійні тури стануть стимулом для розвитку інфраструктури та послуг навколо історичних і культурних об'єктів. Поява популярних маршрутів підвищить попит на готелі, ресторани, сувенірні магазини та інші туристичні послуги. Це стимулює розвиток місцевої економіки та підвищує рівень життя місцевого населення. [27, с. 418]

Таким чином, пізнавальні тури – це не лише засіб підвищення інтересу до пам'яток історії та культури, а й потужний інструмент їхнього збереження, відновлення та сталого розвитку. Вони не лише підвищують туристичну привабливість пам'яток, а й сприяють загальному розвитку туризму та місцевої громади.

РОЗДІЛ 2.

ФАКТОРИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ.

2.1. Історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському.

Місто Кам'янець-Подільський - одне з найстаріших міст України, історія якого налічує близько 1000 років. Спочатку місто було відоме просто як Кам'янець. Місто Кам'янець-Подільський розташоване в південній частині Хмельницької області, в басейні річки Смотрич, у центрі автомобільного та залізничного коридору Хмельницький – Чернівці; уперше згадується у Вірменському літописі 1060-1062 років; отримало магдебурзькі права 1432 року; місто також було назване на честь міста Кам'янець. Кам'янець-Подільський – місто-музей. Фортеця, в якій у 1814-1823 роках тричі був ув'язнений Устим Кармелюк (XII століття), вежа та інші споруди розповідають про боротьбу українців проти своїх гнобителів. Місто близько восьми місяців слугувало столицею Української Народної Республіки. 1918 року тут було засновано Національний університет України. Старе місто є історико-архітектурним заповідником і приваблює безліч туристів. Сучасний Кам'янець-Подільський – друге за величиною промислове місто області після Хмельницького. У місті розташовано безліч промислових підприємств, серед яких металоконструкції, приладобудування, автомобілебудування, електротехніка, кабельна продукція, сільськогосподарська техніка, цементні заводи, бавовняні, тютюнові та швейні фабрики. У місті розвинена мережа культурно-просвітницьких установ: 18 середніх шкіл, бібліотека, педагогічний коледж, технікум легкої промисловості та сільського господарства. Є також музеї, художні галереї та планетарій. На території міста розташовано понад 150 цінних історичних і культурних будівель, серед яких фортеця (XII століття), Миколаївська церква (XVI століття), церква

Петра і Павла (XVI століття), Хрестовоздвиженська церква (XVIII століття), Францисканський монастир (XVII-XVIII століття) і собор Петра і Павла (XVI-XVIII століття). У місті є ботанічний сад, у якому росте понад 500 видів дерев і чагарників із різних природних зон світу. На лівому березі річки Смотрич розташований парк (понад 30 видів дерев і чагарників). Недалеко від міста розташований національний заповідник "Кармелюкова гора". Назва заповідника походить від імені Устима Кармелюка, видного селянського діяча в боротьбі з поміщиками, який переховувався тут. [28, с. 255]

Старе місто розташоване на скелястому острові заввишки 20-30 м, утвореному долиною річки Смотрич. Петля, що нагадує грецьке слово "омега", оточує Старе місто. Смотрич розгалужується по обидва боки від Замкового мосту. Замковий міст перекинутий через правий берег тієї ж річки і викликає багато суперечок щодо свого походження. За однією з версій, міст був побудований римлянами в II столітті під час експедиції імператора Траяна в Дакію. Для захисту міста військові інженери використовували унікальні особливості місцевості, щоб створити систему укріплень, яка не мала аналогів у Європі протягом століть. Стара фортеця, перлина старого міста, стала символом Кам'янця-Подільського. Фортеця датується XII століттям. Фортечні вежі височіють як продовження кам'яних скель. У фортеці 11 веж, кожна з яких має свою назву та історію. Наприклад, найвища вежа називається Папською, бо її було побудовано на кошти, виділені папою Юлієм II. Також вона називається Кармелюковою, бо в ній тричі був ув'язнений Устим Кармелюк. Чорна вежа (Рогова вежа) має колодязь глибиною 40 м і діаметром 5 м, видовбаний у скелі. На стіні колодязя досі можна побачити величезне дерев'яне колесо для відкачування води.

Кам'янець-Подільський розташований у центральній частині Наддністров'я, на південь від Волинсько-Подільського плато. Мільйони років тому цей регіон був вкритий Сарматським морем, про що досі нагадують гряди коралових рифів, що простягаються з південного сходу на північний схід. Спочатку місто називалося просто Кам'янець і претендувало на

самобутність у своїй назві. І якщо великий поет Леся Українка називав Поділля красою України, то можна з упевненістю сказати, що Кам'янець - це перлина самого Поділля. Десь у безодні століть загубився час народження міста. Перші письмові згадки про Кам'янець, безсумнівно, належать до часу існування міста, а не до моменту його заснування. Кам'янець кілька разів згадується в Іпатіївському літописі. Зокрема, в ньому йдеться про те, що в 1240-1241 роках велике військо монголо-татар хана Батия розорило Київ і спустошило землі Волині та Поділля. На шляху до міста Володимира вони зайняли Колодяжин, Кам'янець та Ізяслав. Деякі джерела з історії Кам'янця в Стародавній Русі згадуються також у вірменських літописах, датованих 1060-1062 роками. Важливу роль у розкритті ранньої історії міста відіграли археологічні дослідження. Найбільш ранніми археологічними знахідками вважаються знахідки в лісопарку на березі річки Смотрич. Тут після весняної ерозії було знайдено бивні мамонта і крем'яні фрагменти епохи пізнього палеоліту (4-13 000 років тому). У районі нинішнього Старого міста під час розкопок було виявлено предмети трипільської культури (IV-III тисячоліття до н. е.). У Татарському районі, що примикає до фортеці з південного заходу, було виявлено залишки великого трипільського поселення, серед яких - численні фрагменти розписних пластин, крем'яних ножів, точилок, різців та мініатюрних глиняних скульптур, характерних для хліборобів бронзового століття. На тій самій ділянці і поруч із міською друкарнею було знайдено знаряддя праці пізнього бронзового і раннього залізного століть (XII - VIII ст. до н. е.). У пізні століття нашої ери пізній Кам'янець і його околиці населяли племена черняхівської культури, основним заняттям яких було землеробство. Римські монети II-III століть н. е., знайдені в місті та навколишніх селах, свідчать про те, що жителі Середнього Подністрів'я мали торговельні та культурні зв'язки з жителями Північного Причорномор'я і римських імператорських провінцій. Під час розкопок на правому березі річки Смотрич, недалеко від Гончарної вежі, було виявлено слов'янську кераміку IX-X століть, яка доводить, що Старе місто і весь район Середнього

Подністров'я населяли східнослов'янські народи, включно з устичами і тиверцями, які входили до складу Ківанлуса. У різних частинах Старого міста і в Татарському районі було знайдено культурні шари, зокрема типову давньоруську кераміку. Це явні сліди поселення, на основі якого в 11-12 століттях склалася соціально-економічна система і виникло ранньофеодальне місто з чітким розмежуванням ремесла і сільського господарства та розвиненою торгівлею. [37, с. 211]

У XI-XIII століттях Кам'янець, як і інші міста того часу, складався з дитин і постів. Він розташовувався на півострові площею близько 120 га, оточеному глибокою ущелиною річки Смотрич. Єдиний вхід із заходу знаходився на вершині вузької набережної, що з'єднувала місто з околицями. Укріплення робили його практично недоступним для ворогів. Природно, кожен період накладав свій відбиток на топографію й архітектуру старого міста. Уже в ранньому середньовіччі в Кам'янці сформувалися три громади - руська (українська), вірменська і польська. Частина старого міста досі називаються російсько-польськими хуторами. У вірменському кварталі також збереглися ринки та церкви. Серед них є православні церкви, католицькі костели та мусульманські мінарети. Ісламський мінарет був прибудований до стіни собору під час 27-річного перебування в місті турецького гарнізону та адміністрації, після чого сам храм став мечеттю. Таким чином, старе місто являє собою складну суміш будівель різних періодів і стилів. Проте, його архітектура являє собою єдине історичне ціле. У Кам'янці-Подільському налічується понад 60 важливих історичних та архітектурних пам'яток, найдавніші з яких відносяться до домонгольського періоду XII-XIII століть, але збереглися лише фрагментарно. Особливе місце в архітектурі Кам'янця посідає стара фортеця, яка інтегрована з іншими фортифікаційними спорудами. Невід'ємною частиною фортечного ансамблю є кам'яний міст, що з'єднує східний вал зі старим містом. Важливою частиною оборони Кам'янця в XVI-XVIII століттях були укріплення міських воріт, польсько-російських сільськогосподарських укріплень, російсько-польських воріт, які складали

єдине архітектурне ціле. Цей комплекс гідротехнічних споруд слугував для підняття рівня води в Смотричі під час облоги. [27, с. 45]

Стародавні оборонні споруди неможливо відокремити від громадських будівель і релігійних пам'яток. Разом вони утворюють унікальний архітектурний ансамбль. Постановою Ради Міністрів УРСР від 18 травня 1977 року Старе місто було оголошено державним історико-архітектурним заповідником. Уже завершено будівництво нового мосту через річку Смотрич, що дало змогу пропустити через місто транспорт. У Старому місті залишилися тільки внутрішні лінії, якими дозволено проїзд пасажирського транспорту. Паркувальні місця також зарезервовані. Кожен, хто вперше потрапляє в Кам'янець-Подільський, хоче побачити свою фортецю, і в першу чергу відправляється в неї. Давайте згадаємо про кількість трагедій, що обрушилися на місто, про кількість потрясінь, які з ним сталися. Але з століття в століття стародавня фортеця Кам'янець стояла на шляху багатьох завойовників. Вона, як і все місто, пережила монголо-татарську навалу, гніт литовсько-польських важковаговиків, поневолення Туреччини і не піддалася навалі полчищ німецько-фашистських загарбників, Кам'янець-Подільський невіддільний від силуету своєї стародавньої фортеці. Кам'янець-Подільський-місто історичних та архітектурних пам'яток, що знаходяться під охороною держави. Територія старого міста є охоронюваною археологічною зоною, де зустрічаються пам'ятки трипільської культури, бронзової доби, давньослов'янського періоду та часів Великого князівства Київського. Фортеця (замок) є чудовою пам'яткою середньовічної архітектури. Тут немає особливих декоративних прикрас, але їх монументальність, мальовнича узгодженість з навколишнім ландшафтом вражають. Серед колишніх оборонних споруд Кам'янець-Подільського фортеця займала вагоме місце. Протягом багатьох років вона надійно захищала місто від численних нападів татар і турків. Фортечний комплекс налічує 13 веж, південну і Північну фортеці і систему тюремних споруд. У першій половині XVII століття була побудована фортеця з великим земляним валом, викладеним тесаними

каменями, з ровами і підземеллями на південно-західній стороні замку. Це так звана нова фортеця. Кам'янець-Подільський – одне з найстаріших історичних міст України, Головне місто Подільської землі, належить до прекрасного явища європейської культури. Протягом усієї своєї довгої історії (ця епоха досі обговорюється вченими) він завжди був "прикордонним каменем" – між стародавнім і первісним слов'янським світами, між Заходом і Сходом, між християнством і ісламом, між різними світоглядами і культурами. Унікальне геополітичне положення, близькість до історичних кордонів, сухопутних шляхів і водних артерій, найважливішою з яких є річка Дністер, а також розташування неприступного скелястого острівного міста визначили його головну функцію – прикордонну (так звану "Кресову") фортецю. [29, с. 300]

Кам'янець-Подільський відомий насамперед як місто-фортеця, що отримало світову популярність. За свою середньовічну історію він був захоплений всього 3 рази: литовським князем Вітовтом в 1393 році, поляками в 1430 році через розбіжності всередині гарнізону фортеці і турками в 1672 році через значну чисельну перевагу над противником. Історію розвитку військового будівництва можна простежити за збереженими в місті пам'ятками оборонної архітектури. Сучасні військові експерти визнають оборонну концепцію Кам'янця досконалою. Це органічне поєднання природних захисних властивостей недоступних скелястих островів, оточених глибокими каньйонами річки Смотрич, і штучних укріплень, які зміцнили природні кордони в найбільш вразливих місцях. Реставрація в 1948 році, коли архітектор почав свою роботу в Кам'янці, стало ясно, що історія Священної споруди набагато давніше і цікавіше, ніж прийнято вважати. Тоді Петро Захарченко, який вивчав дзвіницю домініканського монастиря, впевнено стверджував, що вона виникла не в XVIII, а в XV столітті. Нові методи дослідження, зокрема архітектурна археологія, дозволили Євгенії Полум'яницької в 60 - ті роки виявити в старому замку давньоруську фортецю з каменю, а на ринку старого міста-залишки колишніх монгольських

житлових будівель. Таким чином, їй вдалося поглибити дату появи першої фортеці (а заодно і міста) до XI-XII століть. І через 30 років разом з авторами цих рядків, на основі нового пошуку, піднімає питання про ще більш давньому віці міста. Історія Кам'янця на перший погляд здається ясною. Дослідників чекає загадка, розгадки якої можна присвятити не одне життя. Спочатку фонтан – це боязка цівка, кожна крапля якої втамовує спрагу вчених, а потім потік приголомшливих відкриттів і фактів, що змушують задуматися про нові пошуки. Тихі стіни храму також є напрочуд красномовними документами для тих, хто розуміє символічну мову архітектури. Формування міста за часів князя відбувалося, ймовірно, в оточенні системи язичницьких священних центрів, які зазнали християнізації в першому тисячолітті після Різдва Христового. Склепастий Придністровський монастир, феномен сакральної архітектури європейського значення, щільно оточував місто. Руїни давньоруської Троїцької церкви в Кам'янці свідчать про те, що сакральна Архітектура Міста XII-XIII століть розвивалася на основі архітектури Галичини та Волині. Оборонні трикінцеві храми Литовської епохи свідчать про майбутні контакти Молдавії з землями півдня Валахії. Троїцька, П'ятницька і наступні спогади – церква Петра і Павла, що представляє собою північний варіант монастирського храму атонітського типу, що прийшов на Поділля з Балкан, являє собою цікаве і поки маловивчене явище в українській архітектурі. У XIII столітті переселенці з Вірменії надали новий імпульс кам'янецькому кам'яному будівництву. Вірмени інтегрувалися в українське середовище і створили оригінальний міський феномен – Вірменський квартал перетворився на невелике вірменське містечко з ще одним ринком, системою вулиць і декількома храмами, який в середні століття займав понад 40 відсотків території Кам'янця. Вірменська сакральна споруда в Кам'янці являє собою сплав традиційної вірменської і традиційної Подільської культури, цікаве і унікальне явище, яке заслуговує всебічного вивчення. Останні два століття були періодом втрат для Кам'янця. Храми і фортечні споруди були

зруйновані, будинки і навіть цілі вулиці і площі зникли. Руйнування храмів до Другої світової війни та знесення цілих кварталів будівель після війни – це реальність, в яку ми вступаємо в третьому тисячолітті. Але в той же час ми приступаємо до реалізації великого плану по продовженню реставрації пам'ятника і програми по відновленню історичного середовища Старого міста, де значне місце займає реконструкція храму і його міського середовища. [31, с. 103]

В останні роки були розроблені проектні пропозиції щодо реставрації та відтворення деяких головних сакральних комплексів міста. Тринітарний монастир буде відновлений в межах історичної межі між вже відреставрованою церквою, головною домінантою міста, і "західним фасадом" вірменського ринку, а також будівлею келії, офіційною будівлею і кам'яною огорожею, що оточує територію. Церква Святого Іоанна Хрестителя стала другим правителем вірменського ринку і тепер зайнята Державним історико-архітектурним заповідником "Кам'янець" і Головним управлінням художніх галерей, у Вірменській церкві колишньої семінарії знаходиться земля Святого Миколая, в будинку Вірменських священиків вірменського ринку з дзвіницею вежу і Вірменський ринок, а також залишки будівлі планується провести консервацію з фрагментарною реставрацією залишків фасаду. Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці, найзагадковіший вірменський храм, чекає своїх дослідників. Кам'янець на Поділлі, невелике старовинне містечко на острові в закруті річки Смотрич, є нашим великим духовним скарбом. Ми багато разів втрачали його і збирали заново для наших нащадків.

Про стародавню пам'ятку архітектури Кам'янця-Подільського написано багато. Про будівлі кінця XIX-початку XX століть написано небагато, вони були зосереджені в основному в східній частині міста. Таке розташування в якійсь мірі пояснюється історично. До сорокових років XIX століття між Старим містом і східною частиною не було мостового сполучення. Це призвело до надмірного скупчення населення. Міський розвиток став більш

складним. У 1845 році з'явився перший проектний план східної частини міста. Потім був відредагований інший, датований 1861 роком. Згідно з цими планами, вулиці і площі в східній частині міста утворили мережу прямокутних кварталів. З введенням в експлуатацію Новопланівського мосту в 1874 році будівництво йшло поступово. У 1884 році був розроблений новий план Кам'янця-Подільського. Але це вже не проект, а загальний план. Він записав все, що з'явилося в місті за останній час, намітивши розширення на схід. При його реалізації будівельники враховували унікальний рельєф міста. І хоча східна частина Кам'янця-Подільського відрізняється новим прямокутним плануванням, її композиція як і раніше зводилася до соборів, адміністративних і торгових приміщень. Плани забудови 1905 і 1907 років відтворюють розташування 7 кварталів нового плану (так в той час називалася східна частина міста). Зокрема, тут знаходиться великий торговий район з головною будівлею собором Олександра Невського, побудованим в 1893 році. Його оточували Маріїнська жіноча гімназія (нині середня школа №8), Міська дума (будівельний університет) і двоповерхові будинки на вулиці Олександрівській (нині Котовського). Собор не зберігся до нашого часу, а Громадський центр не змінився. Обласна лікарня (нині міська лікарня імені Леніна), побудована в 1872 році, розташовувалася в центрі богодерної площі. Навколо неї групувалися інші легіони. Самої площі більше немає, тому що весь квартал займає одне і те ж медичний заклад. У місті також була невелика площа. У центрі стояла Славутинська жіноча гімназія (нині школа-інтернат №2). Вона була оточена житловою забудовою на вулиці Петербурзькій (нині Ленінградській). Зараз тут знаходиться Ботанічний сад. Дві площі - Покровська і торгова-розташовані на південній околиці Фільварки, Росія. З півночі, у фільварках, Польща, була площа, яку також називали торговою площею. В архітектурі нового планування переважав класицизм. Як приклади можна навести будівлю Маріїнської гімназії, Міську думу, будинок Пушкіних, Подільське відділення Селянського банку, Державний банк, казначейство. Будинки тієї епохи теж варті того. Про це розповідають різьблені альбоми з

типовими будинками, що зберігаються в бібліотеці Кам'янець-Подільського історичного музею. Ця колекція-документ, що відображає типізацію в житловому будівництві вищевказаного періоду. Зразки можна побачити на вулицях Ленінградській і Московській. Це одноповерхові будинки, розташовані на високому цокольному поверсі, вхід знаходиться не в центрі, а в одній з бічних сторін, заздалегідь визначаючи розташування приміщення з боку вулиці. Для них характерний дворядний портик, Підтримуваний металевими ажурними кронштейнами. Поруч з будинком знаходиться вхід у внутрішній двір з металевими або дерев'яними воротами. Історична та архітектурна цінність будівель Кам'янець-Подільського кінця ХІХ-початку ХХ століть визначається Типовим плануванням. Проведена науково-дослідна діяльність сприяє поліпшенню охорони пам'яток історії та культури, втіленню в архітектурі та містобудуванні активних складових минулого сучасного міста, зберігаючи його самобутність. [7, с. 95]

Кам'янець-Подільський відноситься до найстаріших міст України з більш ніж тисячолітньою історією. Його захищена частина, Старе місто, розташована на скелястому острові, утвореному каньйоном Смотричу. Його оригінальність і неповторність полягає в гармонійному поєднанні містобудівної структури і ландшафту середньовічного міста, а військові інженери, використовуючи прекрасні природні характеристики місцевості, побудували в Старому місті ансамбль чернечих будівель, таких як руські ворота, замкові Мости, замкові казарми, міські оборонні вежі, Домініканський замок., Домініканська, Францисканська церкви, кафедральний собор і міська ратуша. У той же час Старе місто – це невеликий район, в якому в даний час проживає 4,9 тисячі жителів і налічується близько 600 будівель. З них 51 будівля як пам'ятка архітектури знаходиться на балансі Головного управління заповідника і відноситься до державної власності. 120 будинків (в основному житлових) є міською комунальною власністю. 270 будинків належать приватній власності. Решта є господарськими будівлями, що перебувають у спільній власності.

Керівництво заповідника спільно з відповідними службами міськвиконкому організує охорону, реставрацію та використання пам'яток архітектури, вирішує проблеми відтворення. На жаль, виконавчий комітет міста приділяє мало уваги благоустрою старого міста через постійну нестачу коштів у міському бюджеті. Спільні об'єкти фінансуються нерегулярно, в невеликих кількостях, без узгодженої програми. На сьогоднішній день відновлено в цілому 47 пам'ятників, а з моменту створення заповідника – 23. В даний час в процесі реставрації знаходяться 16 пам'ятників. Монастир ордена Пауліни відновлює комплекс будівель Домініканського монастиря XIV-XVIII століть, монастир отців Василіан відновлює Троїцьку церкву XIV-XVIII століть, РЕЛІГІЙНА ГРОМАДА УПЦ пристосовує келії францисканського монастиря XVI-XVIII століть для проведення потреби монастиря. Для ліквідації надзвичайної ситуації та покращення стану 28 об'єктів заповідника на основних туристичних маршрутах у 1999 році було виконано значний обсяг робіт на суму 3 600 тисяч гривень. Завдяки роботі дослідників, існування міста в давньоруський період, безсумнівно, доведено. Реставратори виявили залишки житлових і оборонних споруд XI-XIII століть і спростували версію, що існувала щодо вигляду міста в кінці XIV століття. Кам'янець-Подільський-місто музеїв. Стара частина міста є історико-архітектурним заповідником, який постійно відвідують безліч туристів. Багато компаній і організації беруть участь в обслуговуванні туристів, але, отримуючи великий прибуток, можна говорити про туризм як про галузь бізнесу. Виходячи з комерційного напрямку діяльності туристичних підприємств, детального вивчення багатьох аспектів, пов'язаних із залученням туристів і наданням послуг, від планування і підготовки маршрутів до будівництва спеціалізованих комплексів, від співпраці з клієнтами до розвитку інфраструктури в окремих регіонах, туризм можна віднести до сучасних галузей економіки. Відпочинок, лікування, розваги та бізнес. Таким чином, індустрія туризму – це сукупність виробництв в різних галузях економіки, культури, освіти і наукових установ, що забезпечують створення матеріально-технічної бази для туризму,

підготовку кадрів і процес виробництва, продажу і споживання туристичних продуктів, заснований на використанні природних ресурсів, матеріальних і духовні цінності суспільства. Закон України "Про туризм" у першій статті дає таке визначення: "індустрія туризму – це сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелів, туристичних комплексів, кемпінгів, мотелів, пансіонатів, підприємств громадського харчування, транспорту, закладів культури, спорту тощо). Забезпечує прийом, обслуговування та перевезення туристів. Туристична індустрія дуже диференційована і пропонує різні можливості для організації найвишуканіших поїздок. Практично всі запити туристів можуть бути задоволені на ринку туристичних послуг. Туристичний ринок, як і всі інші ринки, функціонує відповідно до законів попиту і пропозиції. Туристичний попит – це суспільна потреба в туристичних продуктах. Туристична пропозиція-це сукупність виробничих потужностей підприємства, здатного надавати туристичні продукти. Поняття "туристична пропозиція" включає в себе матеріальну базу як туризму, так і туристичних послуг, товарів, якісне і повне надання, яке можливо тільки при адекватному розвитку рекреаційної інфраструктури. Туристичний ринок – це економічна система взаємодії 4-х основних елементів: туристичний попит; пропозиція туристичного продукту; ціна; конкуренція. Сучасний туристичний ринок досить розвинений. Як і будь-який інший ринок, туристичний ринок свого часу перетворився з ринку продавця на ринок покупця, коли виробник вирішував, який товар продавати, в якій кількості і за якою ціною. Туризм став сферою конфлікту інтересів та співпраці між урядами, приватними компаніями та територіальними громадами. У Кам'янці-Подільському вперше в Україні створено туристичний кластер, де на взаємовигідних умовах зібрані всі зацікавлені установи, компанії та організації. Кластер розробляє і реалізує заходи, спрямовані на відновлення, збереження і розвиток традиційних маршрутів для вітчизняних та іноземних туристів, створення нових маршрутів, забезпечення безпеки, захист навколишнього середовища, підвищення якості послуг, що надаються і популяризацію міста. [15, с. 4

2.2. Соціально-економічні умови розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському

У сучасному світі розвиток туризму та рекреації визнається ключовим чинником економічного та соціокультурного зростання міст та регіонів. Місто Кам'янець-Подільський, відомий своєю багатою історією та унікальною архітектурою, не є винятком. Його потенціал у сфері туризму та рекреації просто неймовірний, але для реалізації цього потенціалу необхідна якісна та цілеспрямована стратегія розвитку. В даному контексті блок-схема плану дій у розрізі пріоритетної сфери економіки визначає ключові кроки та завдання, спрямовані на створення та оптимізацію інфраструктури для туризму та рекреації у місті. Давайте детальніше розглянемо цю блок-схему та визначимо її значення для подальшого розвитку Кам'янця-Подільського як туристичного центру (Рис 2.1).

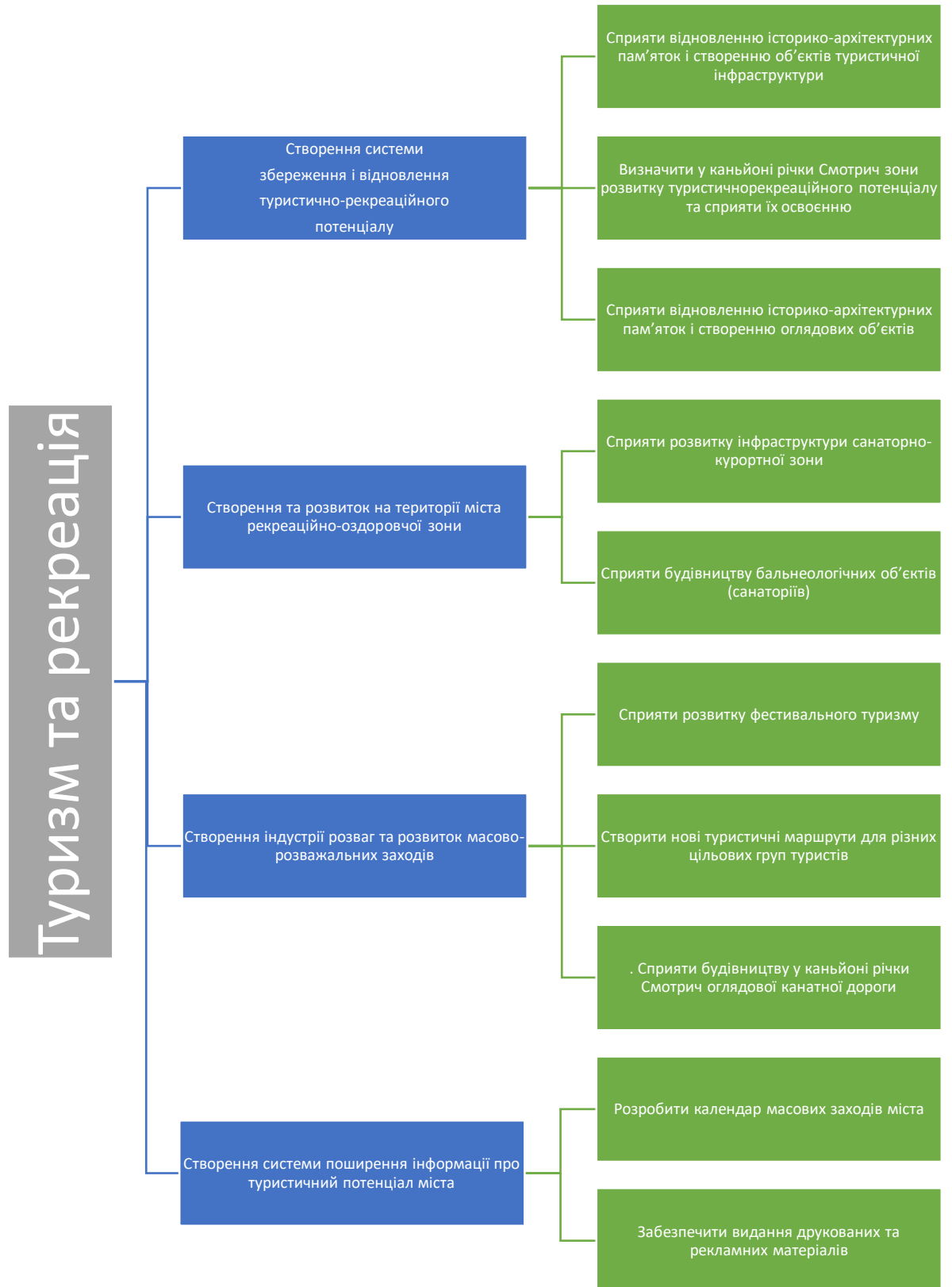

Рис. 2.1. Блок-схема плану дій у розрізі пріоритетної сфери економіки

Джерело: складено за даними джерела [42, с. 96]

Створення системи збереження і відновлення туристично-рекреаційного потенціалу має вирішальне значення для розвитку туризму та рекреації в місті Кам'янці-Подільському. Ця система передбачає комплексний підхід до збереження і відновлення унікальних природних, культурних та історичних об'єктів, які становлять основу туристичного привабливості міста.

Збереження туристично-рекреаційного потенціалу означає збереження найцінніших природних та історичних об'єктів, які привертають увагу туристів. Це може включати природні ландшафти, геологічні пам'ятки, архітектурні спадщини та інші культурні атракції. Забезпечення їх збереження потребує встановлення правильної політики використання земельних ресурсів, регулювання туристичного навантаження та захисту від негативного впливу людської діяльності. Однак збереження саме залишків недостатнє для розвитку туризму. Відновлення туристично-рекреаційного потенціалу передбачає активну реконструкцію та відновлення існуючих об'єктів, а також створення нових інфраструктурних об'єктів для задоволення потреб сучасних туристів. Це може включати реконструкцію історичних споруд, створення нових рекреаційних зон, облаштування туристичних маршрутів та інше. Загалом, створення системи збереження і відновлення туристично-рекреаційного потенціалу в місті є важливим етапом у підготовці його до подальшого розвитку туризму. Воно дозволить зберегти унікальність та привабливість міста для відвідувачів, а також створити комфортні умови для їх відпочинку та розваг. Створення та розвиток рекреаційно-оздоровчої зон на території міста є важливим елементом стратегії розвитку туризму та рекреації. Ці зони сприяють покращенню якості життя мешканців міста, а також приваблюють туристів, що відвідують місто для відпочинку та рекреації. Створення рекреаційно-оздоровчих зон передбачає облаштування територій зеленого відпочинку, спортивних майданчиків, місць для пішохідних та велосипедних прогулянок, а також місць для оздоровлення та відпочинку. Ці зони можуть включати парки, сквери, набережні, спортивні комплекси, лікувальні джерела, санаторії та інші об'єкти. Розвиток

рекреаційно-оздоровчих зон сприяє покращенню фізичного та психічного здоров'я мешканців міста, зменшенню стресу, підвищенню настрою та загального самопочуття. Велике значення має і соціальний аспект, оскільки ці зони сприяють встановленню та зміцненню соціальних зв'язків між мешканцями міста. [43, с. 225]

Для успішного розвитку рекреаційно-оздоровчих зон необхідно враховувати інтереси та потреби місцевого населення, а також туристів, що відвідують місто. Важливо створити комфортні умови для відпочинку та розваг, забезпечити належний догляд за зеленими насадженнями та інфраструктурою. Рекреаційно-оздоровчі зони мають великий потенціал для приваблення туристів, що відвідують місто для відпочинку та рекреації. Ці зони можуть стати центром туристичного притягання, яке доповнюватиметься історичними та культурними атракціями міста, створюючи повноцінний туристичний продукт. Створення індустрії розваг та розвиток масово-розважальних заходів є важливим елементом стратегії розвитку туризму та рекреації у місті. Ця індустрія включає в себе широкий спектр розважальних закладів, подій та програм, спрямованих на задоволення потреб туристів та мешканців міста у вільному часі. Розвиток індустрії розваг передбачає створення різноманітних розважальних закладів, таких як тематичні парки, атракціони, кінотеатри, боулінг-клуби, аркади, водні парки та ігрові центри. Також важливими є організація масових розважальних заходів, таких як фестивалі, концерти, ярмарки, спортивні змагання та інші події, які привертають увагу широкої аудиторії. Розвиток масово-розважальних заходів сприяє розвитку туризму та привабленню нових відвідувачів у місто. Ці заходи створюють позитивну атмосферу та сприяють формуванню позитивного іміджу міста серед туристів та мешканців. Крім того, вони сприяють розвитку місцевої економіки шляхом створення нових робочих місць та збільшення обороту у сфері послуг. Для успішного розвитку індустрії розваг та масово-розважальних заходів важливо враховувати інтереси та потреби цільової аудиторії. Важливо створити різноманітні та

цікаві програми та події, які будуть відповідати різним віковим та інтересам групам відвідувачів. Також важливо забезпечити належний рівень безпеки та комфорту для учасників та гостей подій.

За час з початку російсько-української війни до березня 2023 року музейні об'єкти міста, такі як Старий Замок, Галерея мистецтв, Ратуша, Музей старовинностей, Виставкова зала і Туристично-інформаційний центр, відвідали 117,074 туристи. Більшість з них прибули з Київської, Харківської, Донецької, Дніпропетровської, Одеської та Миколаївської областей. Протягом періоду з 24.02.2022 по березень 2023 року до Туристично-інформаційного центру звернулися 103 іноземці з Польщі, Великої Британії, Ізраїлю, Іспанії та США. Туристична галузь найбільше відчула на собі труднощі через агресію РФ та попередні ковідні роки. Зараз у громаді працює близько 50 закладів розміщення, але нові готелі за час війни не відкривалися. [28, с. 255]

Попри війну, розвивається торгівельна галузь громади - відкриваються нові магазини, ресторани та кафе, розширюється фірмова торгівля підприємств-виробників продовольчих товарів. Минулого року відкрилися нові заклади швидкого харчування, кафе, кав'ярні, але деякі з них припинили свою діяльність. Загалом у громаді працює більше 250 закладів харчування. У 2022 році до бюджету міста надійшло 4,3 млн грн від 48 представників готельної галузі, з яких 1 055 584 грн становить туристичний збір. Це на 20 % більше, ніж у 2021 році, коли загальна сума турзбору була 840 920 грн.

Незважаючи на складні обставини, такі як війна та пандемія COVID-19, туристична галузь виявила стійкість і змогла пристосуватися до нових умов. За даними Туристично-інформаційного центру, кількість туристів, які відвідали музейні об'єкти міста, підвищилася під час конфлікту та після нього, що свідчить про зростання зацікавленості в туристичних подорожах. Також відзначається збільшення кількості іноземних відвідувачів, що свідчить про збільшення міжнародного інтересу до міста. Розвиток туристичної інфраструктури, такої як готелі, ресторани та кафе, грає важливу роль у забезпеченні комфортного перебування для туристів. Проте, необхідно

продовжувати працювати над збереженням і відновленням історичних та культурних пам'яток, щоб забезпечити привабливість міста для відвідувачів.

Загалом, можна помітити позитивні тенденції в розвитку туристичної галузі міста та потенціал для подальшого зростання туризму як ключового елемента розвитку громади.

РОЗДІЛ 3.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Розвиток пізнавального туризму в Кам'янець-Подільському.

Місто Кам'янець-Подільський є важливим економічним, освітнім, культурним і туристичним центром, у якому розташовані численні музеї, культурні заклади та туристичні визначні пам'ятки, а також проводять безліч культурних заходів і фестивалів. Сьогодні Кам'янець-Подільський є третім за величиною містом України після Києва та Львова і являє собою унікальний комплекс історичних пам'яток. У місті багато церков, соборів, монастирів, старовинних будинків і оборонних споруд. По-перше, місто характеризується своїми укріпленнями XIII-XVIII століть. Також варто згадати такі історичні та архітектурні пам'ятки, як Петропавлівський собор (XV-XIX століття), церква Святого Миколая (1398 рік) і Замковий міст. У зв'язку з великою історичною та архітектурною значущістю пам'яток Старого міста 1977 року було створено Національний історико-архітектурний заповідник, якому 1998 року указом президента було надано статус національного. Національний природний парк "Подільські Товтлі" було створено 1996 року з метою охорони, відновлення та раціонального використання природного ландшафту Поділля, що має екологічне, естетичне, наукове, рекреаційне та оздоровче значення в поєднанні з унікальним історико-культурним комплексом. У межі міста входить долина річки Смотрич, яка разом із Товтлі є об'єктом Всесвітньої природної спадщини. Місто Кам'янець-Подільський також відоме як центр визначних українських фестивалів, де проводяться різноманітні культурні заходи, етнографічні, історичні та інші фестивалі. Усе це надає великої привабливості цьому туристичному напрямку. Тут проводиться безліч заходів, пов'язаних із культурно-пізнавальним туризмом, наприклад, щорічний травневий фестиваль кави, Битва народів, Terra Heloica, масштабні

реставраційні заходи, мистецькі виставки та виставки ремесел. Туристсько-географічне положення Кам'янця-Подільського також має свої переваги та недоліки. Хоча близькість Кам'янця-Подільського до популярних культурних та освітніх пам'яток може збільшити кількість туристів за рахунок комплексних турів, йому доводиться конкурувати з іншими регіонами зі значним історико-культурним потенціалом, такими як Чернівці, Ужгород, Львів та Мукачево. Місто також конкурує з іншими регіонами, що мають значний історико-культурний потенціал. Туристична інфраструктура міста добре розвинена, оскільки місцева влада надає великого значення комфортному перебуванню туристів і докладає всіх зусиль для збільшення кількості щорічних відвідувачів. У результаті готелі, кафе та ресторани зосереджені поблизу найпопулярніших туристичних визначних пам'яток. Туризм є одним із найсильніших елементів економіки регіону, забезпечуючи доходи міста та зайнятість місцевого населення. У зв'язку з цим у 2016 році було затверджено програму "Розвиток туристичного потенціалу Кам'янця-Подільського на 2016-2020 роки" [27, С. 45]. Її основними завданнями є: о визначення та сприяння розвитку зон розвитку туристично-рекреаційного потенціалу в долині річки Смотрич; о сприяння відновленню пам'яток історії та архітектури і будівництву туристських об'єктів; о забезпечення подальшого розвитку мережі кінотеатрів та інших об'єктів відпочинку й розваг; о забезпечення видання друкованої та рекламної продукції; о підготовка якісної пропорційної продукції про туристський потенціал міста; о створення нових туристських маршрутів для різних цільових груп туристів; о розроблення та впровадження нових туристських маршрутів для різних цільових груп туристів. Місто Кам'янець-Подільський має великий потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму, але проста людська недбалість є основною загрозою. Особливо гостро стоїть проблема охорони історико-культурної спадщини міста Кам'янець-Подільський. Останніми роками, незважаючи на всі заборони та території, що охороняються, старе місто зазнає позитивних змін за рахунок інтенсивного розвитку інфраструктурних об'єктів, руйнуючи

архітектурний ансамбль старого міста і, як наслідок, знижуючи його історичну цінність. Розвиток культурно-пізнавального туризму сприяв би збереженню пам'яток історії та культури, які стали б головною визначною пам'яткою. Існують проблеми з транспортною мережею, які виражаються в малій кількості залізничних і автобусних рейсів у регіоні. Крім того, залізничні та автобусні вокзали перебувають у поганому стані й потребують модернізації та реконструкції. [25, с. 594]

Таким чином, якщо місцева влада націлена на покращення туристичного іміджу міста, щоб привабити якомога більше туристів і створити впізнаваний туристичний бренд, варто зосередитися на кількох видах туризму як основі для розвитку цього міста як туристичного напрямку вартісний. У цьому контексті дослідження є корисним для оцінки динаміки розвитку культурно-пізнавального туризму в місті Кам'янець-Подільський та може бути оцінене як основа для створення туристичного бренду міста. Віддаючи шану культурній спадщині минулих поколінь, варто звернути увагу і на сучасні витвори мистецтва. Велике значення для розвитку культурного туризму в місті мають настінні розписи, виконані художниками на стінах житлових будинків у рамках мистецької складової фестивалю "Республіка". У Кам'янці-Подільському налічується 42 таких масштабних шедеври. П'ять років поспіль художники з України, Іспанії, Білорусі, Італії, Польщі, Німеччини та Росії перетворюють житлові квартали міста на своєрідний територіальний художній музей. Найвідоміші роботи - імпресіоністична робота аргентинського художника Хорхе Помара "Amore" і малюнок Андрія Каркова "Цикл". Проблема в тому, що звичайному туристу складно самотійно знайти всі ці роботи, адже стріг-арт часто розташовується в маленьких, непримітних куточках міста. Саме тут можуть допомогти сучасні засоби комунікації: встановивши QR-коди та проклавши спеціальні маршрути, можна привабити людей з естетичним чуттям і дати зрозуміти, що Кам'янець - це мекка сучасного вуличного мистецтва. Загалом використання сучасних технологій може відкрити безліч перспектив для розвитку та

просування Кам'янця-Подільського як туристичного центру та культурної дестинації: QR-коди можуть значно спростити життя пересічного туриста, скоротити витрати на відпочинок і уможливити використання великих паперових мап та додаткових послуг гіда. Вони дають змогу людям комфортно пересуватися незнайомими містами, не вдаючись до великих паперових карт і додаткових послуг гіда. QR-коди на сьогоднішній день є найпоширенішими у світі завдяки простоті їх розміщення та використання. Щоб отримати інформацію, зашифровану в коді, необхідно мати смартфон. Щоб зчитати їх, достатньо запустити додаток, що сканує код, і спрямувати на нього об'єкт камери. Програма-декодер визначає тип інформації та виконує необхідну дію, наприклад, відкриває веб-сторінку (у цьому разі також потрібне підключення до інтернету). В одному QR-коді може бути зашифровано до 4296 символів і цифр, що еквівалентно приблизно одній сторінці тексту шрифтом Arial розміром 10. Кодування посилань на веб-сайти в QR-кодах дуже корисне. QR-коди активно використовуються в туристичному секторі завдяки своїй практичності. Вони можуть замінити кваліфікованих гідів і дають змогу туристам самостійно обирати маршрути для культурного збагачення. За кордоном про їхнє активне використання в освітніх цілях відомо вже багато років. В Японії вони були винайдені на початку 2000-х років. Відтоді QR-коди поширилися по всьому світу і проникли в усі сфери життя. Туризм не став винятком. В Україні використання QR-кодів у туризмі вперше було презентовано 2012 року, під час проведення міжнародної події Євро-2012. Тоді невеликі штрих-коди були встановлені на більшості популярних туристичних визначних пам'яток Львова. Після успішного експерименту було вирішено встановити QR-коди і в інших містах, де очікувався розвиток туризму – Києві, Тернополі, Полтаві, Ужгороді, Херсоні та Чернівцях. Для залучення більшої кількості іноземних туристів муніципальній владі Кам'янця-Подільського необхідно встановити QR-коди на знакових будівлях, історичних пам'ятках та об'єктах сучасного мистецтва, які б дали змогу туристам створити свій власний інтерактивний

маршрут. Комплексне вивчення історико-культурного потенціалу та можливостей використання новітніх інформаційних технологій дає змогу говорити про культурно-пізнавальний туризм як основу для формування туристичного бренду міста. Для цього необхідно узагальнити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози міста Кам'янець-Подільський у SWOT-аналізі, що допоможе сформуванню уявлення про перспективи та проблеми його розвитку (Таб 3.1. Таб 3.2.)

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз пізнавального туризму: сильні сторони та слабкі сторони

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Численні об'єкти історико-культурної спадщини та музеї.	- Не дуже активне та малоефективне просування на туристичному ринку.
- Можливості проведення фестивалів, що підтримують етноаціональну самобутність.	- Активна забудова старої частини міста, що зменшує його атрактивність для туристів.
- Збережена автентичність міської архітектури.	- Дефіцит кваліфікованих кадрів в сфері туризму.
- Відносно невисока вартість проживання.	- Недостатня участь зацікавлених сторін у підтримці туристичної галузі.
- Природно-рекреаційні ресурси в межах НПП "Подільські Товтри".	- Скорочення музейних колекцій та закриття окремих експозицій.
- Проведення фестивалів культурно-пізнавального напрямку.	- Руйнування історико-культурних об'єктів.
- Вигідне розташування міста поряд з іншими туристичними регіонами.	- Недостатня кількість атракційних і розважальних закладів.
- Пошук нових перспективних атракцій.	- Погано розвинена транспортна мережа.
- Стабільна екологічна ситуація.	- Занедбаність рекреаційних зон.
	- Недостатня кількість якісної місцевої сувенірної продукції.
	- Диспропорції між програмою розвитку туризму та її фінансуванням.

Джерело: складено автором

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз пізнавального туризму: можливості та загрози

Можливості	Загрози
- Залучення іноземного капіталу для розвитку туризму.	- Масовість може негативно вплинути на збереження історичних та культурних цінностей.
- Проведення масштабних заходів та фестивалів для привертання більшої кількості туристів.	- Конкуренція з іншими туристичними регіонами.
- Можливості працевлаштування для місцевого населення.	- Відсутність підтримки у програмах розвитку туризму.
- Підвищення культурної та історичної свідомості населення.	- Проблеми фінансування.
- Використання новітніх технологій для поліпшення досвіду туристів.	
- Визначення туристично-рекреаційних зон та їх освоєння.	
- Створення туристичного веб-порталу для зручного доступу до інформації.	
- Розвиток інших форм туризму для розширення аудиторії.	

Джерело: складено автором

Тому, згідно зі своїм призначенням, SWOT-аналіз культурно-пізнавального туризму Кам'янця-Подільського є "інструментом" для реалізації реалістичного плану дій Кам'янця-Подільського, в якому, поряд із середньостроковими стратегічними цілями, визначені короткострокові операційні цілі, а також реальний план дій Кам'янця-Подільського. проект. Реалізація цих проектів повинна, з одного боку, послабити вплив слабкої сторони міста, одночасно зміцнивши його сильні сторони, а з іншого боку, уникнути загроз і повною мірою сприяти використанню сприятливих

можливостей, які можуть виникнути через дії зовнішніх сил.

Пізнавальний туризм – один з найпривабливіших видів відпочинку серед туристів, оскільки дозволяє не тільки фізично відновитися, а й духовно збагатитися і розширити світогляд. Важливим ресурсом для організації та здійснення культурно-пізнавального туризму є сукупність матеріальних і духовних культурно-історичних ресурсів території: пам'ятки історії, археології, мистецтва, містобудування та архітектури, документальні пам'ятки досягнень суспільства в суспільному житті, науці, культурі та мистецтві. Саме їх наявність, унікальність і неповторність визначають історико-культурний потенціал території. Кам'янець-Подільський відноситься до кількох міст України, де потенціал такого важливого ресурсу для організації, впровадження та самобутності культурно-пізнавального туризму зосереджений на відносно невеликих територіях. А впровадження інноваційних технологій, які роблять відпочинок туристів більш комфортним і цікавим, дуже важливо для подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму. QR-код можна віднести до найпростішої та найефективнішої форми його реалізації. Не менш важливим є пошук нових і потенційно привабливих пам'яток, які володіють культурними цінностями і сприяють створенню позитивного іміджу міста. Кам'янець-Подільський здатний залучити не тільки любителів історії, а й прихильників сучасного мистецтва, адже під небом міста знаходиться ціла Художня галерея, представлена як мінімум 12 фресками, зміст туристичного і стратегічного бачення міста Кам'янець-Подільський досить специфічно, щоб привернути увагу і задає напрямок для майбутніх дій, але в той же час допомагає втілити стратегічне бачення в життя. Важливо враховувати правильні ідеї та проекти, які допоможуть вам у майбутньому.

3.2. Характеристика основних центрів культурно-пізнавального туризму

Кам'янець-Подільський-одне з найстаріших і найкрасивіших міст України. Місто займає 3-є місце за кількістю архітектурних пам'яток після Львова та Києва. У цьому місті варто відзначити все, починаючи від природного розташування міста і закінчуючи унікальним архітектурною спорудою. (Додаток А)

У місті ви знайдете велику кількість унікальних будівель, а також зможете насолодитися приголомшливими природними пейзажами: стародавніми вежами, казармами, будівлями міського управління, храмами і монастирями. Пам'ятки цього міста здивують і доставлять справжнє задоволення. Тут буквально витає запах історії, романтики, мистецтва і свободи. Стародавні фортеці, красиві церкви, бруковані вулички, затишні кав'ярні і розписні будинки - все це лише мала частина того, що відразу впадає в очі після прибуття.

Кам'янець-Подільська фортеця – один з найвідоміших пам'яток кріпосного мистецтва в Східній Європі і одне з найпопулярніших місць в Україні. Фортеця складається з 2 окремих укріплень: старого замку і нового замку. Новий замок - це авангардна фортеця, побудована в першій половині XVII століття. Замок побудований навколо морально застарілого старого замку, щоб ефективно протистояти ворожим гарматам. На перший погляд здається, що нова фортеця-це не що інше, як складна багаторівнева поверхня, підтримувана кам'яною кладкою з різних сторін. Насправді це складна споруда, масштаби якого можна повністю зрозуміти, тільки піднявшись над фортецею. Перша згадка про Кам'янець-Подільську фортецю була виявлена в 1374 році в листі Юрія Коріатовича, одного з братів Коріатовичів, які володіли Подільськом і правили ним у середні віки. Проте, фортеця надійно захищала місто, перебуваючи біля підніжжя вузького перешийка, що з'єднує фортецю з містом. Сам Кам'янець-Подільський розташований у природній петлі річки Смотрич, ще одного надійного захисника міста. У той час місто було столицею князівства, а фортеця служила його надійним захистом. У XV столітті місто зайняли поляки, перетворивши його на важливий оборонний

пункт Польсько-Литовської Федерації. У XVI столітті фортеця перебудували, замінивши дерев'яні елементи на кам'яні-фортеця придбала свій сучасний вигляд. Навколо фортеці були зведені нові стіни і вежі. У XVI столітті Кам'янець-Подільський був завойований турками, але ненадовго - незабаром Польща знову захопила місто. Наприкінці XVII століття місто увійшло до складу Російської імперії. У 19 столітті замок вже не мав колишнього військового значення і незабаром став музеєм-заповідником. Сьогодні фортеця Кам'янець-Подільський є однією з найцікавіших пам'яток України¹. У Кам'янці-Подільському, недалеко від старої фортеці, знаходиться Троїцька церква, побудована в XVIII столітті. На сучасному етапі на місці старої церкви знаходиться греко-католицька церква Святого Йосифа. До кінця XII століття. У Європі з'явився орден Трійці, головною метою якого є викуп християнських полонених у мусульман. Храм був побудований на місці Вірменських поселень – ця територія була віддана тринітаріям, на якій були побудовані дерев'яні церкви і монастирі. З 1750 року в Кам'янці-Подільському почалося будівництво нової церкви (з каменю), яке тривало 15 років. Домінік Хоцимерський, один із засновників, сказав, що під час будівництва липа на території його володіння, яку він подарував тринітаріям, обов'язково повинна зберегтися. Фронтон храму з обох сторін прикрашений скульптурами Ісуса Христа, до яких прикуті раби • з цього ми розуміємо призначення ордену Трійці Скульптура Діви Марії перед входом до церкви Святого Йосафата немов посилає мир і благодать всім перехожим. Ворота, до яких можна піднятися сходами зі Старобульварної вулиці, прикрашені бароковими скульптурами засновників тринітарного ордену: Фелікса Валуа і святого Павла. В кінці XVIII століття розпис Троїцької церкви Кам'янця-Подільського була виконана бродячим художником з Браїлова-Юзефом Прахтелем. На жаль, картина не збереглася до наших днів. Збереглася єдина дерев'яна церква в Кам'янці-Подільському. Назва української вулиці Московського Патріархату Воздвиження Святого Хреста, яка є окрасою

Карвасара (вулиця на околиці міста біля підніжжя Старої фортеці), має цікаву неоднозначну історію. На думку 1-ї категорії дослідників, слово " Карвасари "походить від" караван-сарай", склад для зберігання товарів східних купців, які прибули в Кам'янець-Подільський і не допущених в місто. Народна етимологія розповідає про Сару, жінку єврейської національності, яка прославилася в місті своїми простими вчинками. Часті поїздки "на Курбасалу" дали назву вулиці. Хрестовоздвиженську церкву по праву називають перлиною українського дерев'яного зодчества. Початок будівництва було покладено в 1799 році на місці храму, що існував в XVII столітті (роботи тривали 2 роки). У дворі Хрестовоздвиженської церкви знаходиться дзвіниця (1988 рік побудови), яка була знесена з храму під час реставрації в 1863 році. Церква у вигляді тризуба з 1 лазнею побудована на кам'яному фундаменті без єдиного цвяха. Згідно з легендою, ідея створення дерев'яної світлої церкви, яка послужить духовною опорою Кам'янець-Подільської фортеці, належить Петру Конашевичу-Сагайдачному. Гетьман був поранений в Києві після Хотинської битви (1621) і після проходження через Кам'янець-Подільський захотів побудувати дерев'яну церкву. [27, с. 50]

Багато жителів Кам'янця-Подільського вважають, що територія, що належить церкві, є найкрасивішим куточком міста. Якщо пограти словами, то Смотрицька ущелина в Кам'янці - Подільському-це омега за формою і альфа за походженням, оскільки в його центрі знаходиться найстаріша частина міста. Назва походить від річки Смотрич, однієї з приток Дністра, яка протікає навколо старого міста. Каньйон-це диво природи, створене в епоху палеозою. Він був тут мільйони років, як на долоні: площа в 80 гектарів, стіни висотою до 50 метрів, водоспади, занедбана флора і фауна. Протягом тисячоліть цей район використовувався як фортеця, створена природою. Зараз на території каньйону знаходиться кілька пам'ятних оборонних споруд. Каньйон Стейт – це природна книга давніх часів. Цей розділ простежує геологічну революцію, яка тривала понад 400 мільйонів років, коли на цьому місці було Сіллурійське море, хоча це ще не було припущенням вчених. У

каньйоні є кілька пішохідних мостів, так що будь-хто може насолодитися видом з висоти пташиного польоту і красою дна каньйону. Один з мостів являє собою прямовисну лань, по якій юні екстремали стрибають на еластичних канатах. В результаті вивітрювання породи утворилися незвичайні виступи і отвори. Серед відомих – райські ворота біля Карстового мосту, голова римського воїна біля туристичного об'єкта і Фаланга біля села Киблевка. Товтри-єдиний у світі гірський хребет органічного походження. На його території знаходиться Смотрицький каньйон. На стінах каньйону вчені виявили відбитки скам'янілих древніх істот. Чисельність каньйону: більше тисячі видів різних рослин, більше сотні птахів, грибів і мохів, близько 200 видів комах. [32]

Неймовірною середньовічною красою архітектури приваблює туристів і жителів Кам'янець-Подільського кафедральний собор, який розташований майже в центрі старого міста, недалеко від Ратуші. Вважається, що засновником церкви був князь Колятович (близько 1370 року). Церква мала великий вплив на життя Подрії, і за це її прозвали малим Вавелем (Вавельський пагорб у Кракові, на якому розташований Королівський палац). У наступні роки після свого заснування храм розширився і набув кращого вигляду. На території церкви з'явилися: каплиця Пресвятих таїнств, каплиця втілення Пресвятої Діви Марії, каплиця Непорочного Зачаття Діви Марії (перша половина XVII століття). Таке розширення масштабів свідчить про те, що церква Святих Петра і Павла володіла значним багатством.

У період, коли Кам'янець-Подільський перебував під контролем турків, церква стала мечеттю, а до неї був прибудований мінарет. Після звільнення міста від рабства на мінареті встановлена скульптура Діви Марії. За часів комуністичного режиму храм був закритий, і в ньому розмістився музей (1936). У 1990 році храм був повернутий римо-католицькій громаді.

У кафедральному соборі святих апостолів Петра і Павла вже 150 років звучать мелодії органної музики, але розгадати секрети цих геніїв звуку не представляється можливим. У храмі знаходиться орган – найстаріший в

Україні, вірніше, він єдиний такого типу в нашій країні. Оскільки органу музику ніде не можна послухати, жителі Кам'янця дуже пишаються тим, що у них є такий інструмент, який може послухати будь-хто. У центральній частині старого міста, на польській ринковій площі, знаходиться ратуша, або інша назва будинку польського магістрату, пам'ятник середньовічним цивільним спорудам кінця XV–XVI століть історичні події розвивалися так, що 3 найбільші громади міста в Кам'янці-Подільському співіснують: українці, вірмени, поляки, у них є свої органи влади, мирові судді. Головним в управлінні містом була польська громада, яка поступово придушувала дві інші. У центрі Кам'янця-Подільського знаходилися польські поселення і ринки, посеред яких знаходилася будівля польського магістрату – кам'яна ратуша з вежею і дзвіницею. Спочатку ратуша складалася з різних будівель, але під час реконструкції в 1616 році будівлі були об'єднані, в результаті чого споруда набула поважного вигляду. У будівлі мерії велика кількість приміщень - 1 на 10-му поверсі, 2 на 9-му поверсі і 9 в підвалі. На сьогоднішній день тільки 3 приміщення в підвалі були розчищені і відреставровані. За задумом архітекторів, тут є 2-й ярус підвалу (також в ньому є 9 кімнат) і підземний перехід, який веде в іншу сторону від магістрату. Підвал використовувався як склад зброї і як тюремна камера для ув'язнених. [29, с. 300]

Перед будівлею мерії Кам'янця-Подільського була "площа перед входом", де було встановлено "Ганебний стовп" і місце страти. Восени 1768 року відбулася, мабуть, найбільша масова страта гайдамаків із загону Івана Гонти. На початку 19 століття месника за народ Поділля Устима Кармелюка 3 рази катували на Майдані. Міський колодязь розташований на польській ринковій площі, яка радує око туристів своєю архітектурою в стилі бароко: 6-метрова споруда (за планом) у формі квадрата зі зрізаними кутами.

Найпопулярнішим місцем відпочинку молоді в Кам'янці-Подільському є парк "Гунські колодязі", який своєю територією розкинувся на весь квартал. На сучасному етапі парк "Гунські колодязі" – це прекрасно використовувана

територія нового міста, в центрі якої знаходиться Великий фонтан, навколо якого завжди багато кам'янчан, особливо в період літніх відпусток. Тут часто знаходяться люди, які бажають освіжитися водою з Кам'янецького фонтану. У 2010 році популярність парку "Гунські колодязі" зросла завдяки установці "каменю любові з Кани Галілейської". Цей камінь знайшов своє місце в місцевому парку завдяки Міжнародному проекту "камінь любові в твоєму місті". Основна ідея цього проекту-пропагувати любов до близьких, до сім'ї, до країни, до власного міста, до друзів, до сусідів. "Камінь любові" був привезений з міста Кана (місто в Галілеї), давня традиція говорить, що це місце називається "каменем любові", тому що тут Ісус Христос благословив свою кохану на створення сім'ї. У Кам'янці-Подільському стало доброю традицією в день весілля відвідувати Ханвеллс-сквер, торкатися до каменя любові і благоговійно вірити в щасливе сімейне життя. [29, с. 300]

Міськими воротами є Подільські – одна з найстаріших будівель Кам'янця. Ворота були важливою частиною оборонного комплексу, побудованого навколо старого міста. Вони представляли собою контрольно-пропускні пункти і разом з надбрамною вежею захищали місто від нападів з фортеці. По інший бік міських воріт знаходилися каземати-лабораторія, в якій випробовували порох. Зараз лабораторія повністю перебудована і використовується для прийому гостей – тут знаходиться ресторан "під воротами", а оборонна стіна над лабораторією обладнана оглядовим майданчиком, з якого відкривається прекрасний вид на Кам'янецьку фортецю, Замковий міст і Смотлицьку долину. Сама природа подбала про захист Кам'янця-Подільського – створила унікальний ландшафт, а майстерність майстерних фортифікаторів призвела до формування потужних укріплень – системи фортифікаційних споруд, яка не схожа на європейську. Тому доречно називати місто "квіткою на камені", "вежею, побудованою рукою Божою", а віднедавна його ще називають "містом, про яке мріють ангели". Місто займає 3-є місце за кількістю архітектурних пам'яток після Львова та Києва. [31, с. 103]

3.3. Проблеми та перспективи розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському.

Загальний стан туризму в Україні відображається в контексті складних викликів, включаючи конфлікти в східній частині країни, пандемію COVID-19 і зміни геополітичної ситуації. Під час війни у східній частині країни індустрія туризму в зоні конфлікту практично перестала функціонувати через обмеження доступу та загрози безпеці. Крім того, пандемія COVID-19 значно скоротила потік туристів через закриття кордонів, обмеження на поїздки та загальне зниження попиту на поїздки. Однак Україна продовжує залишатися привабливим туристичним напрямком завдяки своїй різноманітній культурі, багатій історії та природній красі, які привертають увагу мандрівників з усього світу.

Кам'янець-Подільський, з його історичною фортецею на високій кручі над річкою Смотрич, є одним з найвидатніших культурних центрів України. І місто славиться своєю давньою архітектурою, середньовічними вулицями, ярмарковими площами і безліччю історичних пам'яток. Пам'ятка культурної спадщини, Кам'янець-Подільська фортеця, стала символом міста і щороку приваблює тисячі туристів. Крім того, місто славиться своєю унікальною атмосферою, традиційними святами і фестивалями, що розкривають багату культурну спадщину Подоріі. Сьогодні Освітній туризм в Кам'янці-Подільському стикається з багатьма серйозними викликами і перешкодами, які обмежують його потенціал і розвиток. [42, с. 418]

Низький рівень просування на туристичному ринку – одна з ключових проблем, з якою стикається пізнавальний туризм в Кам'янці-Подільському. Незважаючи на багатий культурний та історичний потенціал міста, його імідж у сфері міжнародного туризму залишається відносно маловідомим. Неадекватні рекламні кампанії і відсутність активних заходів по просуванню туристичних можливостей Кам'янця-Подільського, він виявляється на

другому плані в порівнянні з іншими популярними туристичними напрямками, що стане перешкодою для залучення нових відвідувачів і збільшення потоку туристів в місто. Розробка ефективних стратегій маркетингу та просування, спрямованих на підвищення обізнаності про Кам'янець-Подільський як важливий туристичний напрямок, дуже важлива для подолання цієї проблеми та стимулювання потоку туристів.

Недостатня інфраструктура – ще одна серйозна проблема, що перешкоджає розвитку освітнього туризму в Кам'янці-Подільському. Кількість готелів у місті може бути важливою, але якість дорожньої інфраструктури та стан пам'яток культури залишають бажати кращого. Дороги в місті та навколо нього часто потребують ремонту, що ускладнює доступність та комфорт для туристів. Крім того, статус багатьох історичних місць та об'єктів культурної спадщини може бути незадовільним через відсутність достатнього фінансування для їх підтримки та реставрації. Це створює негативне враження у відвідувачів і знижує інтерес до подальших відвідувань міста. Для вирішення цієї проблеми необхідно докласти зусиль щодо поліпшення дорожньої мережі та відновлення історичних об'єктів, щоб забезпечити комфорт і безпеку туристів і зберегти цінну культурну спадщину міста. [45, с. 56]

Додатковою проблемою є брак фінансування та низький рівень участі зацікавлених сторін у розвитку туристичної індустрії міста. Існує можливість залучення іноземного капіталу та проведення масштабних заходів, таких як реконструкція та фестивалі, але фінансування з боку державних та місцевих органів влади недостатньо. Відсутність координації та стратегічного планування також призводить до того, що зусилля та ресурси розподіляються на різні напрямки розвитку, що ускладнює інтеграцію туристичного сектору та досягнення спільних цілей.

Однією з важливих перспектив розвитку освітнього туризму в Кам'янці-Подільському є можливість використання новітніх технологій та інтерактивних методів для привернення уваги туристів. Зокрема, створення

туристичного веб-порталу міста, розробка інтерактивних маршрутів, використання QR-кодів значно полегшують доступ туристів до інформації про культурні об'єкти, крім того, виявлення туристичних і рекреаційних зон, таких як Ущелина річки Смотрич, і сприяння його розвитку можуть стати привабливим районом розвитку туризму в місті. Незважаючи на існуючі труднощі, Кам'янець-Подільський володіє великим потенціалом для розвитку пізнавального туризму, завдяки своїй багатій історії, архітектурній спадщині та природній красі. Привернення уваги зацікавлених сторін, покращення інфраструктури та ефективного використання інноваційних технологій можуть сприяти розвитку міського туризму, забезпечити економічне зростання та посилити міжнародний вплив. Низький рівень сервісу та інформаційної підтримки – ще одна серйозна проблема, що перешкоджає розвитку освітнього туризму в Кам'янці-Подільському. Відсутність якісних туристичних послуг, таких як екскурсії, проживання та харчування, а також недостатня доступність інформації про місцеві визначні пам'ятки та події істотно обмежують привабливість міста для відвідувачів. Відсутність доступної та зрозумілої інформації про туристичні маршрути, Історичні пам'ятки та культурні події ускладнює планування поїздки. Значна частина туристичної інформації може бути погано представлена або розкидана по різних джерелах, що ускладнює туристам навігацію та відвідування міста. У той же час низький рівень сервісу для туристів – недостатня кількість готелів і гостьових будинків, обмежений вибір ресторанів і кафе, екскурсій та інших розважальних заходів – також ускладнюють комфортне перебування в місті. Недоліки в роботі туристичної інфраструктури можуть вплинути на задоволеність відвідуваннями і залишити негативне враження про місто. Щоб подолати цю проблему, необхідно активно вдосконалювати туристичну інфраструктуру та розвивати якісні туристичні послуги. Це може включати в себе створення інформаційних центрів для туристів з актуальною і доступною інформацією, підвищення якості готельної індустрії, розвиток ресторанного сектора і розширення переліку доступних розважальних і

туристичних програм. Такий захід допоможе підвищити задоволеність від відвідування міста і зробить його більш привабливим для туристів. Перспективи розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському багатообіцяючі, враховуючи багатий культурно-історичний потенціал міста. [45, с. 60]

Кам'янець-Подільський – це втілення античного духу та витоків української історії, дуже багатий культурно-історичний потенціал міста. Знаменита фортеця, яка довгий час служила оборонною фортецею і торговим центром, має більш ніж тисячолітню історію, а її унікальна архітектура, що поєднує в собі різні культурні впливи, робить це місто унікальним. Старовина Подольська сповнена легенд і переказів, які розповідають про життя і події, що відбувалися на його території протягом століть. Від чудових руїн будівель до затишних вуличок, заповнених ремісничими майстернями та кав'ярнями, Кам'янець-Подільський відкриває двері в минуле і дарує мандрівникам унікальний зв'язок з історією та культурою регіону. Відновлення стабільності в Україні та зниження епідеміологічної ситуації після пандемії COVID-19 відкрили нові можливості для розвитку туризму в Кам'янці-Подільському, зокрема освітнього туризму. Цей період всебічного відновлення дозволяє нам звернути увагу на проблеми та перспективи розвитку туристичного сектору міста. Відправною точкою для розгляду перспектив є унікальна спадщина, що лежить в основі пам'яток міста. Кам'янець-Подільський володіє значним культурним та історичним потенціалом і може стати важливим стимулом для залучення туристів з різних країн і регіонів.

Рекламні та маркетингові можливості є важливим інструментом просування туристичного потенціалу Кам'янця-Подільського. Добре сплановані та ефективно реалізовані рекламні кампанії можуть значно підвищити впізнаваність міста серед туристів як в Україні, так і за кордоном. Однією з можливостей є просування туристичних послуг та визначних пам'яток Кам'янця-Подільського з використанням цифрових медіа-платформ, таких як соціальні мережі, веб-сайти, онлайн-реклама та електронна пошта.

Завдяки цифровим технологіям можна точно налаштувати цільову рекламу і забезпечити широке охоплення потенційних туристів. Крім того, важливо розглянути можливості участі у внутрішніх і зарубіжних туристичних виставках, ярмарках та інших заходах туристичної індустрії. Це приверне увагу експертів галузі, туроператорів, журналістів і потенційних туристів. Співпраця з місцевими та державними органами влади для спільного просування міста як туристичного напрямку також може бути ефективним засобом реклами. Це може включати в себе створення інформаційних брошур, рекламних відеороликів, участь в маркетингових кампаніях та інших спільних заходах, спрямованих на підвищення привабливості Кам'янець-Подільського для туристів. В цілому, успішна рекламна і маркетингова стратегія дозволить збільшити потік туристів в місто, розвинути місцеву економіку і поліпшити загальний імідж Кам'янця-Подільського як туристичного напрямку. Розвиток туристичної інфраструктури Кам'янця-Подільського відіграє важливу роль у залученні та задоволенні потреб туристів. При правильному розвитку інфраструктура може зробити місто більш доступним, комфортним і привабливим. Але зараз є деякі проблеми, які необхідно вирішити, щоб поліпшити туристичний досвід в місті. Однією з головних проблем є поганий стан доріг і відсутність ефективної системи громадського транспорту. Погані дороги можуть негативно вплинути на перше враження туристів про місто і змусити їх відмовитися від подальших відвідувань. Без ефективного транспортного сполучення важко досягти бажаної туристичної привабливості, оскільки важко пересуватися між визначними пам'ятками. [49, с. 281]

Крім того, необхідно вдосконалювати інфраструктуру для зручного розміщення туристів. Кількість готелів може бути великим, але якість обслуговування і умови проживання часто є бажаними. Важливо розвивати готельну базу таким чином, щоб вона відповідала міжнародним стандартам і враховувала потреби різних категорій туристів. Крім того, розвиток ресторанної та розважальної інфраструктури може стати додатковим

стимулом для залучення туристів. Ресторани, кафе, бари і розважальні заклади, що відповідають сучасним тенденціям і вимогам клієнтів, можуть зробити ваше перебування в місті більш комфортним і насиченим подіями. Тому розвиток туристичної інфраструктури Кам'янця-Подільського є важливим завданням для покращення туристичного досвіду та залучення більшої кількості відвідувачів. Шляхи вирішення цих проблем включають поліпшення дорожньо-транспортної інфраструктури, підвищення якості готельних послуг і розвиток ресторанного і розважального сектора. Державна підтримка є важливим фактором успішного розвитку туризму в будь-якому місті, в тому числі і в Кам'янці-Подільському. Ефективна співпраця між місцевою владою та туристичними агенціями, бізнесом та звичайними громадянами може сприяти гарній туристичній атмосфері та стимулювати розвиток галузі. Одним з головних завдань уряду є створення сприятливої нормативно-правової бази для розвитку туризму. Це включає в себе прийняття законів, що сприяють розвитку туристичної інфраструктури, охорони культурної спадщини, створення туристичних маршрутів та інші заходи, спрямовані на підтримку галузі. Крім того, влада може надавати фінансову підтримку та субсидії для розвитку туризму та просування міста як туристичного напрямку. [46, с. 60]

Другим важливим аспектом є підтримка та просування туристичних ініціатив та проектів. Місцеві органи влади можуть залучати інвесторів та підприємців до реалізації туристичних проектів, надавати підтримку у вирішенні юридичних, фінансових та організаційних проблем, а також сприяти впровадженню інновацій у сфері туризму. Важлива також інформаційна допомога з боку влади. Місцева влада може активно просувати туристичний потенціал міста за допомогою різноманітних маркетингових заходів, рекламних кампаній, участі у туристичних виставках та заходах. Така підтримка допоможе привернути увагу до міста як туристичного напрямку та збільшити потік відвідувачів. Таким чином, державна підтримка відіграє важливу роль у розвитку туризму в Кам'янці-Подільському. Ефективна

співпраця між місцевими органами влади, туристичними агенціями та компаніями може стати ключовим фактором успіху у створенні привабливого туристичного середовища та залученні більшої кількості відвідувачів.

В цілому, можна відзначити, що Освітній туризм в Кам'янці-Подільському має як свої проблеми, так і перспективи розвитку. Серед основних проблем варто виділити низький рівень просування міста на туристичному ринку, неадекватну інфраструктуру, низький рівень сервісу та інформаційної підтримки. Акції низького рівня обмежують здатність міста залучати більше відвідувачів та інвесторів, але неадекватна інфраструктура та послуги можуть призвести до негативних вражень туристів та їх небажання повертатися. Однак варто зазначити, що місто має великий потенціал для розвитку пізнавального туризму. Багата культурна та історична спадщина, природна краса та вигідне розташування сприяють привабливості міста для відвідувачів. Крім того, існують можливості для реклами та маркетингу, розвитку туристичної інфраструктури, підтримки з боку влади, що може сприяти подальшому зростанню туристичної діяльності та економічному розвитку міста.

Тому, беручи до уваги існуючі проблеми та перспективи розвитку, важливо зосередитися на вирішенні проблемних завдань та використанні можливостей для розвитку освітнього туризму в Кам'янці-Подільському. Спільні зусилля місцевої влади, громадськості та компаній можуть сприяти створенню привабливих та конкурентоспроможних туристичних напрямків, які привертають увагу туристів з усього світу. [49, с. 281]

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРУ ПО КАМ'ЯНЦЮ- ПОДІЛЬСЬКОМУ

4.1. Загальна характеристика туру.

Тур вихідного дня розрахований на 3 дні: з п'ятниці по неділю.

Також є можливість окремо обирати рід занять, та змінювати їх за умови попередньої домовленості.

Тип турів вихідного дня обрався тому, що він має такі переваги:

- це зручно – не потрібно брати відпустку,
- це комфортно – довгі подорожі з насиченою програмою виснажують, а зміна декорацій на 2-4 дні є оптимальним варіантом.
- це доступно і цікаво – за 3 дні можна побачити основні об'єкти туризму.

Найкращими датами для проведення туру є ті, що співпадають з фестивалями, св'ятами та подіями в Кам'янці-Подільському:

1. День міста;
2. День незалежності;
3. Різдвяний ярмарок;
4. 8 березня;
5. День Св'ятого Валентина;
6. Великодній ярмарок;
7. Відкриття туристичного сезону.

Для прикладу обираємо день міста Кам'янець-Подільського, який відзначається щороку у третю суботу травня.

День перший: Планується прибуття в Кам'янець-Подільський до 12 години, проблем з транспортом не повинно бути, так як місто розташоване на перетині основних автомобільних та залізничних шляхах. (Додаток Б)

Заселення в готель відбувається о 12 годині в п'ятницю, час може змінюватись залежно від прибуття туристів.

Для заселення обрались трьох зіркові готелі, та залежно від можливості туристів, та їх побажань можна обрати 4-5 зіркові готелі середніх цінкових категорій. Обрані готелі та хостели показані в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Готелі та хостели обрані для поселення клієнтів

1	Готель DYNASTY	Готель "DYNASTY" розташований в історичному центрі міста Кам'янець-Подільський. Номерний фонд готелю складає 16 номерів, категорії: стандарт, покращений, сімейний та люкс. До послуг гостей стильні та затишні номери з двоспальним ліжком, кондиціонером, холодильником, електричним чайником, телевізором, безкоштовним доступом до мережі Wi-Fi. У готелі є ресторан, який пропонує багатий вибір страв із національної та європейської кухні. На території готелю є укриття та парковка під охороною (автостоянка для гостей безкоштовна). Можливе проживання з тваринами за попереднім узгодженням. Відстань від готелю "DYNASTY" до залізничного вокзалу 3,1 км, до автовокзалу 1,8 км.
2	Готель "7 днів"	Готель "7 днів" розташований в самому центрі міста, в безпосередній близькості до основних транспортних сполучень та головних історичних пам'яток Кам'янця-Подільського. Номерний фонд готелю "7 днів" складається з 218 комфортабельних номерів, обладнаних усім необхідним для комфортного проживання. Кожен номер оснащений зручними меблями, телевізором, холодильником, кондиціонером та власним санвузлом. В апартаментах є балкон і вітальня з барною стійкою. Надається безкоштовний Wi-Fi. До послуг гостей конференц-зал, платна парковка для автомобіля. Послуги пральні, користування басейном за додаткову плату. Відстань від

		готелю "7 Днів" до залізничного вокзалу - 1,6 км, до автовокзалу близько 1 км, до історичного центру Старого міста - 2,5 км.
3	Міні-готель "У Річки"	Міні-готель "У Річки" розташований в центрі м Кам'янець-Подільський в історичному районі "Польська брама" на березі річки Смотрич. До послуг проживаючих 7 номерів, в яких є все необхідне для комфортного проживання і затишку. Готель "У Річки" представляє собою двоповерховий особняк з дерев'яними терасами. Сучасно обладнані дво- та тримісні номери, стилізовані в національному колориті. В кожному номері є окремих санвузол і душ. На території готелю розташований пам'ятник архітектури - оглядова вежа XV століття. З вікон готелю відкривається панорама веж Польської брами, фігура Матері Божої на костелі Петра і Павла. Відпочити від літньої спеки можна в басейні (послуга платна) та серед тінистих алей саду. Для гостей на автомобілі надається безкоштовна парковка. Відстань від автовокзалу – 1,9 км, а від залізничного вокзалу – 3,5 км.
4	Хостел "Art House Hostel"	Хостел "Art House Hostel" розташований в самому центрі Старого міста. У хостелі можуть проживати до 38 осіб. В кожному номері є сучасний телевізор з плоским екраном і кабельним телебаченням. На кожному поверсі передбачена загальна кухня для самостійного приготування їжі і санвузли. Також проживаючі можуть харчуватися в кафе та ресторанах міста. Безкоштовний Wi-Fi по всій території. До послуг гостей безкоштовна парковка, послуги трансферу (за додаткову плату). Стійка реєстрації працює цілодобово. Відстань від хостелу "Art House Hostel" до залізничного вокзалу становить 7 км, до автовокзалу 3 км, до аеропорту в місті Чернівці 64 км.

Джерело: складено автором

О 14 годині відвідування ресторану ресторану "Династія" в самому

серці старого міста в Кам'янець-Подільському. Ресторан має неймовірно смачне меню Подільсько-Європейської кухні та освіжаючі коктейлі.

16:00 Екскурсія по основним культурним пам'яткам міста. (Додаток А)

1. Алея закоханих;
2. Новопланівський міст
3. Троїцька церква
4. Банк
5. Руський ринок
6. Вітряна брама
7. Турецький Бастіон
8. Польська брама
9. Порохові склади
10. Церква св. ап. Петра і Павла
11. Чоловіча гімназія
12. Триумфальна арка
13. Комплекс кафедрального костелу св. ап. Петра і Павла
14. Католицька духовна семінарія
15. Костел та монастир францисканців
16. Костел св. Михаїла й домініканський жіночий монастир
17. Польський ринок
18. Польська ратуша
19. Міська криниця
20. Вірменський ринок
21. Подільська православна духовна симінарія
22. Казематна башта
23. Комплекс вірменського костелу св. Миколая
24. Миколаївська церква
25. Тринітарський костел
26. Вірменський бастіон
27. Міська брама

28. Замковий міст
29. Руська брама
30. Старий замок.

В маршруті вказані основні місця для відвідування під час пізнавальної екскурсії, під час проходження маршруту буде звернена увага і на інші об'єкти такі як Церква св. Георгія, будинок окружного суду, музична школа та інші. Потім вільний час для прогулянки по Кам'янцю-Подільському.

20:00 – відвідування закладу "Berry Wine". В ресторані є дві затишні зали, а в теплу пору року можна сісти на терасі, милуватися архітектурною красою Старого міста і насолоджуватися смачними стравами. Ви не знайдете у меню пиво чи горілку. З алкогольних напоїв пропонують — вино. За бажанням в закладі можна замовити дегустацію вина. Повернення в готель.

Другий день: 8:30 – Сніданок в готелі. (Додаток В)

9:10 – Екскурсія по геологічному маршруту: пропонується маршрут по основним природним і геологічним об'єктам. Спочатку планується спуск в Кам'янець-Подільський каньйон та проходження вдовж річки Смотрич, далі підйом по лівій стороні від фортеці до пам'ятника "Семи культурам". В межах міста знаходиться велика кількість палеонтологічних і геологічних об'єктів. (Додаток Б)

12:00-14:00 вільний час.

14:10 Обід – пропонується заклад на вибір туристів.

15:30 планується безліч видів занять за вибором туристів:

18:00. Прогулянка на катамаранах. Є чудова можливість підкорити річку Смотрич та проплести по середині каньйону насолоджуючись природою та неймовірними краєвидами.. Це приголомшливі, ні з чим не порівнянні враження.

19:30. Вечеря в закладі "Стара фортеця" – ресторан має неймовірне розташування над каньйоном, відповідно повечерявши на терасі можна насолоджуватися краєвидами природи.

Повернення в готель

Третій день: Сніданок о 9:00

10:00 виселення з готелю.

10:30 відвідування нової частини міста Кам'янець-Подільського, перш за все відвідування ботанічного саду та головної вулиці міста.

13:00 Обід в закладі на вибір учасників туру.

15:00 Закінчення туру вихідного дня, супровід туристів до автовокзалу та ЖД вокзалу.

4.3. Оцінка доцільності організації пізнавального туру до Кам'янця-Подільського.

Кам'янець-Подільський має значний туристичний потенціал завдяки своїй історичній та культурній спадщині. Пам'ятки архітектури, середньовічні фортеці, мальовничі краєвиди та багатий культурний контекст приваблюють багато туристів, як місцевих, так і іноземних. Організація пізнавального туру вимагає інвестицій у рекламу, транспорт, проживання, екскурсії та інші послуги. Однак, потенційні доходи від туристів, які відвідують місто, можуть перевищити ці витрати. При правильному підході та ефективному маркетингу можна досягти позитивного фінансового результату. Розвиток туризму в Кам'янці-Подільському може мати значний соціально-економічний вплив на місто та його мешканців. По-перше, це може сприяти створенню нових робочих місць у туристичній галузі, таких як готелі, ресторани, екскурсійні агентства та інші супутні послуги. Це в свою чергу допомагає зменшити безробіття та підвищити доходи місцевого населення.

Крім того, розвиток туризму може сприяти підвищенню рівня життя мешканців міста, оскільки зростання туристичного потоку зазвичай призводить до збільшення попиту на товари та послуги, що пропонуються місцевими підприємствами. Це може стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, а також сприяти розвитку інфраструктури, такої як дороги, громадський транспорт та комунальні послуги.

Крім економічних переваг, розвиток туризму може також мати соціокультурний вплив на місцеве населення. Взаємодія з туристами може сприяти обміну культурними знаннями та традиціями, що збагачує культурний ландшафт міста та сприяє міжкультурному взаєморозумінню. Розвиток туризму може сприяти збереженню історичних та культурних пам'яток, оскільки підвищений інтерес до них стимулює їх реставрацію та збереження для майбутніх поколінь. Таким чином, соціально-економічні переваги розвитку туризму в Кам'янці-Подільському демонструють потенціал цього напрямку для стимулювання економічного зростання, підвищення якості життя мешканців та збереження культурної спадщини міста.

Підвищення конкурентоспроможності міста Кам'янець-Подільського в сфері туризму може мати різні аспекти. По-перше, розвиток інфраструктури та послуг для туристів може зробити місто більш привабливим для відвідувачів порівняно з іншими туристичними напрямками. Це включає в себе поліпшення якості готельних послуг, ресторанного господарства, екскурсійних послуг та інших туристичних сервісів. Ефективна реклама та маркетинг можуть допомогти залучити більше туристів до міста. Рекламні кампанії, у тому числі в інтернеті та соціальних мережах, можуть підвищити обізнаність про місто серед потенційних відвідувачів та підвищити інтерес до його туристичних атракцій. Розвиток туризму також може стати стимулом для розвитку місцевого підприємництва та підтримки місцевих виробників та майстрів ремесел. Продаж місцевих продуктів та ремесел може стати додатковим джерелом доходу для місцевого населення та сприяти розвитку місцевої економіки. Нарешті, підвищення конкурентоспроможності міста в сфері туризму може сприяти покращанню інфраструктури та загального розвитку міста. Інвестиції в туризм можуть стати стимулом для розвитку інших сфер, таких як транспортна інфраструктура, комунальні послуги та загальна естетика міста.

Отже, підвищення конкурентоспроможності міста Кам'янець-Подільського в сфері туризму може мати далекосяжні наслідки, які

сприятимуть його загальному розвитку та просуванню на туристичному ринку. Економічна доцільність організації пізнавального туру до Кам'янця-Подільського визначається не лише фінансовими показниками, але і соціальними та культурними вигодами, які можуть бути отримані від розвитку туризму. При належному управлінні та розвиненні інфраструктури місто може стати популярною туристичною дестинацією з великим потенціалом для подальшого розвитку.

ВИСНОВКИ

Пізнавальний туризм у Кам'янці-Подільському відкриває широкі можливості для вивчення багатої історії, культури та архітектурного надбання цього унікального міста. Розглядаючи різні аспекти розвитку туризму в цьому регіоні, можна виявити як потенційні перспективи, так і проблеми, які потребують уваги та розв'язання. У висновку розглянемо основні висновки та рекомендації щодо подальшого розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському, враховуючи його потенціал та можливості.

У рамках дослідження теоретичних основ пізнавального туризму, було розглянуто різноманітні аспекти цього виду туризму, його сутність, особливості та вплив на суспільство та економіку. Відзначаючи його значення як інструмента пізнання та освоєння нового, а також як складової частини культурного та громадського розвитку, було виявлено, що пізнавальний туризм має великий потенціал для стимулювання регіонального розвитку, збереження культурної спадщини та підвищення економічної активності. Аналізуючи теоретичні концепції пізнавального туризму, було виявлено, що цей вид туризму включає в себе не лише відвідування історичних та культурних пам'яток, але й активний пізнавальний процес, спрямований на збагачення знань та розуміння світової спадщини. Розглянувши теоретичні засади пізнавального туризму, можна зробити висновок про його важливість як інструмента культурного обміну, розвитку освіти та сприяння взаєморозумінню між народами та культурами. Однак, необхідно також враховувати можливі проблеми, що виникають у процесі розвитку пізнавального туризму, такі як вплив на природне середовище, збереження культурної спадщини та збалансований розвиток регіонів. Такі аспекти потребують додаткового вивчення та уваги при формуванні стратегій розвитку пізнавального туризму на місцевому та глобальному рівнях. Отже, на основі аналізу теоретичних основ пізнавального туризму можна зробити висновок про його значення як інструмента культурного обміну та розвитку,

але при цьому важливо враховувати потенційні проблеми та виклики, що виникають у процесі його реалізації.

Аналізуючи фактори та умови розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському, можна виділити кілька ключових аспектів, які впливають на його потенціал та перспективи. По-перше, варто відзначити багатий культурний та історичний потенціал міста. Кам'янець-Подільський відомий своєю багатою історією, численними історичними пам'ятками та культурними спадщинами. Це створює чудову базу для розвитку пізнавального туризму, оскільки приваблює туристів, які цікавляться вивченням минулого та культурою різних епох. Крім того, сприятливе розташування міста також є важливим фактором для розвитку пізнавального туризму. Кам'янець-Подільський розташований в мальовничому природному середовищі, що приваблює природолюбів та любителів активного відпочинку. Крім того, наявність гарної інфраструктури для туризму, такої як готелі, ресторани, екскурсійні служби та транспортна доступність, є важливими умовами для розвитку пізнавального туризму. Відмінні умови для проживання та харчування забезпечують комфорт та зручність для відвідувачів, тоді як наявність екскурсійних програм та транспортних послуг дозволяє зручно організувати подорожі по місту та його околицях. Однак, на шляху розвитку пізнавального туризму можуть виникати перешкоди, такі як нестабільна економічна ситуація, відсутність достатньої уваги влади до розвитку туризму та конкуренція з іншими туристичними напрямками. Такі фактори можуть ускладнити процес розвитку туризму та знизити його конкурентоспроможність. Отже, аналізуючи фактори та умови розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському, можна визначити його значний потенціал для розвитку, проте необхідно уважно враховувати наявні перешкоди та шляхи їх подолання для досягнення успіху в цій сфері.

Сучасний стан та перспективи розвитку пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському визначаються комплексом факторів, які включають в себе історичний та культурний потенціал міста, наявність туристичної

інфраструктури, ефективність маркетингових стратегій та підтримку влади. Розглянемо деякі з цих аспектів та їх вплив на сучасний стан та перспективи розвитку пізнавального туризму в цьому місті. По-перше, наявність багатой історії та культурної спадщини робить Кам'янець-Подільський привабливим для туристів, які бажають вивчати історію та архітектуру давніх часів. Історичні пам'ятки, такі як Кам'янецька фортеця, музеї, церкви та будинки, створюють неповторну атмосферу і привертають туристів з усього світу. Крім того, наявність розвинутої туристичної інфраструктури, такої як готелі, ресторани, екскурсійні служби та транспортна доступність, робить візит до міста зручним та комфортним для подорожуючих. Якісні готелі та ресторани забезпечують туристам затишне проживання та смачну кухню, а екскурсійні послуги дозволяють ознайомитися з головними визначними місцями міста та його околиць. Успішний розвиток пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському також залежить від ефективних маркетингових стратегій та підтримки влади. Посилення рекламних кампаній та просування міста як туристичного напрямку може привернути більше уваги та туристів. Крім того, активна підтримка влади, включаючи інвестиції у туристичну інфраструктуру та створення сприятливих умов для туристичного бізнесу, може сприяти розвитку туризму та збільшенню його внеску в економіку міста. Узагальнюючи, сучасний стан пізнавального туризму в Кам'янці-Подільському відображається в його багатій історії, розвиненій туристичній інфраструктурі, а також маркетингових стратегіях та підтримці влади. За наявності правильних стратегій розвитку та підтримки, місто може збільшити свій туристичний потенціал та стати популярним напрямком для любителів культурного та історичного туризму.

Пізнавальний тур до Кам'янця-Подільського, розроблений як вихідний тур на тривалість у 3 дні, виявляється привабливим та насиченим. Професійно організований маршрут дозволяє відвідати найбільш значущі історичні та культурні пам'ятки міста, розкриваючи його унікальний характер і атмосферу. Першого дня туру подорожні мають можливість відвідати

Кам'янецьку фортецю, яка представляє собою справжню історичну перлину і символ міста. Цей комплексно охоплює архітектурні та історичні пам'ятки, розповідаючи історію регіону від давніх часів до сьогодення. Другий день передбачає активний відпочинок та відвідування природних пам'яток, таких як річкові каньйони чи паркові зони, де подорожні можуть насолоджуватися природнім красом та релаксувати. Третій день розповість про сучасну частину міста. Завдяки цьому розробленому туру, подорожні отримують можливість не лише відпочити від повсякденних справ, а й отримати глибше розуміння історії, культури та природних багатств цього чудового міста. Пізнавальний тур стає не лише розважальним відпочинком, а й можливістю для освіти та духовного збагачення.

Пізнавальний туризм у Кам'янці-Подільському виявився багатограним та цікавим шляхом для подорожей у світ історії, культури та природних крас міста. Він не лише дозволяє подорожнім відпочити та розважитися, а й стає можливістю для освіти, духовного збагачення та розширення світогляду. Через відвідування численних історичних пам'яток, музеїв, храмів, а також насолоду природними ландшафтами, туристи отримують можливість поглибити своє розуміння історії, культури та природних багатств регіону. Багатий культурний та історичний потенціал Кам'янця-Подільського сприяє розвитку цього напрямку туризму, а також створює нові можливості для розвитку інфраструктури та послуг, що підтримує економічний зріст регіону. Розвиток пізнавального туризму в цьому місті важливий як для місцевого населення, так і для туристів з усього світу, які шукають неповторний досвід пізнання історії та культури у затишній атмосфері середньовічного міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.В. *Історія туризму*: підручник. Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2010. С. 294.
2. Александрович В. Проект фасаду ратуші в Кам'янці — Подільському Яна де Вітте (1742). *Пам'ятки України: історія та культура*. 2006. №4. С. 46-52.
3. Бабарицька В. Менеджмент туризму. Туропереїтинг: Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2004. С. 286.
4. Божко Л. Д. Культурний туризм: від старого змісту до нової концепції *Культура України*. Серія : Культурологія. 2016. Вип. 52. С. 90-102.
5. Бриггс С. Маркетинг в туризмі / Пер. с англ. М. Ю. Зарицкой. 2-е англ. изд. К.: Знання-Прес, 2005. С. 358.
6. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навчальний посібник. Харків: ХНУМГ імені О.М. Бекетова, 2013. С. 202.
7. Винокур І. Кам'янець — Подільський державний історико-архітектурний заповідник. Львів: Каменяр, 1981. С. 95.
8. Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 178.
9. Гільберг Т.Г., Шоробура І.М., Долинська О.О. *Рідний край – Хмельниччина*. Хмельницький: Видавець ФОП Цюпак А.А., 2013. С. 178.
10. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні: навчальний посібник. Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. С. 180.
11. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. С. 184.
12. Долинська О.О. Туристичний комплекс Хмельницької області: сучасний стан та перспективи розвитку: наукове видання. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2016. С. 96.

13. Дорошенко Д.І. Про минулі часи на Поділля. Хотин: філіал видавництва "Буковина", 1992 С. 93.
14. Зінченко В. А. Актуальні питання філософського осмислення туризму Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. 2021. Вип. 26. С. 102-106.
15. Игнатенко О. Камянець-Подільский. 2000. 2003. №39: Держава. С. 1, 4.
16. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. С. 298.
17. Кифяк В.Ф. Організація туризму: навчальний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2008. С. 344.
18. Кобржицкий В. Туристичний менеджмент в Україні: вчора, сьогодні, завтра. Персонал. 1999. №1. С. 52-56.
19. Ковальчук С., Любінська Л., Сорочан Ю. Водні багатства Хмельниччини. К., 1992. С. 164.
20. Кузьмін О.Є., Дубоделова А.В., Кулинюк І.Я., Маклуш Х.Ю. *Організування туристичної діяльності: навчальний посібник.* Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 352.
21. Кучинська О., Чайка Н., Любінська Л. Моніторингові дослідження поверхневих вод ПЗФ НПП „Подільські Товтри”. *Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття.* Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. Гримайлів, 2003. С. 203-206.
22. Лебедева В. Туристична галузь: погляд з регіону. Віче. 2005. №3. С. 53-55.
23. Любіцева О.О. Методика розробки турів: навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. С. 104.
24. Мельник А.В., Чир Н.В. *Туристична індустрія України: міжнародна конкурентоспроможність та національні пріоритети. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної*

науки: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 року). Івано-Франківськ: Редакційновидавничий відділ Університету Короля Данила, 2020. С. 122-128.

25. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник. Чернівці, 2003. С. 594.

26. Никига О. Пізнавальний туризм: сутність та особливості організації. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.(18-19 травня 2017 р., м. Львів). Львів. 2017. С. 81-84.

27. Пламеницька О. Кам'янець-Подільський – місто на периферії Римської імперії. *Пам'ятки України*. 1999. №4. С. 45-52.

28. Пламеницька О. Кам'янець-Подільський. К.: Абрис, 2004. С. 255.

29. Пламеницька О. Християнські святині Кам'янця на Поділлі. К.: Техніка, 2001. С. 300.

30. Пламеницька О., Ківільша Г., Осетрова Г., Данілов І., Папевська С. Кам'янець-Подільський. Туристичний путівник. К., 1999. С. 52.

31. Посохов І. С. *"Історичні реконструкції"* як форма культурнопізнавального туризму: теоретичні аспекти. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 28. С. 103-112.

32. Проскурняк М.М. Ландшафтна спадщина старого міста Кам'янця-Подільського. К., 2002. С. 15.

33. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 344.

34. Романуха О. М. Розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні в умовах поширення пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2022. Т. 55. №. 1. С. 61-69.

35. Рутинський М.Й. Метризація екологічних станів ландшафтних систем. За ред. проф. С.І. Кукурудзи. Львів: Фенікс, 2002. С. 151.

36. Сивий М.Я. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. Монографія. Тернопіль: Підручники і

посібники, 2004. С. 448-456.

37. Сіцінський Ю.Й. *Археологічна карта Подільської губернії*. Кам'янець-Подільський, 2001. С. 211
38. Сіцінський Ю.Й. *Гектор Кам'янецької фортеці*. 2003. С. 126.
39. Сіцінський Ю.Й. *Оборонні замки Західного Поділля*. К., 2001. С. 127
40. Сіцінський Ю.Й. *Смотрицький замок*. Хмельницький, 2003. С. 22.
41. Сокол Т.Г. *Основи туристичної діяльності: підручник*. К.: Грамота, 2006. С. 264.
42. *Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку*: матеріали доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 23–24 жовт. 2014 р.). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. С. 418.
43. *Управління регіональним розвитком туризму*: навч. посіб. За ред. В.Ф. Семенова. Одеса: Одес. держ. екон. ун-т, 2011. С. 255.
44. Федорченко В.К. *Туристський словник-довідник*. Київ: Дніпро, 2000. С. 155.
45. Худавердієва В. А. *Культура та туризм як складова частина історикокультурної спадщини в умовах глобалізації та Євроінтеграції*. Український мистецтвознавчий дискурс. 2022. С. 56-63.
46. Цибух В.І. *Державне регулювання у сфері туризму в Україні*. Статистика України. 2005. №1. С. 60-89.
47. Чорненька Н.В. *Організація туристичної індустрії*: навч. посіб. К.: Атіка, 2006. С. 264.
48. Шандор Ф.Ф. *Сучасні різновиди туризму*. Київ: Знання, 2013. С. 334.
49. Шоробура І.М., Гільберг Т.Г., Долинська О.О. *Хмельниччина: туристичний потенціал: наукове видання*. Хмельницький: Видавець ФОП Заколотний М.І., 2016. С. 281.

ДОДАТКИ

Додаток А**Головні визначальні пам'ятки Кам'янця-Подільського для розвитку пізнавального туризму**

Рис.А.1. Кам'янець-Подільська фортеця

Рис.А.2. Новопланівський міст

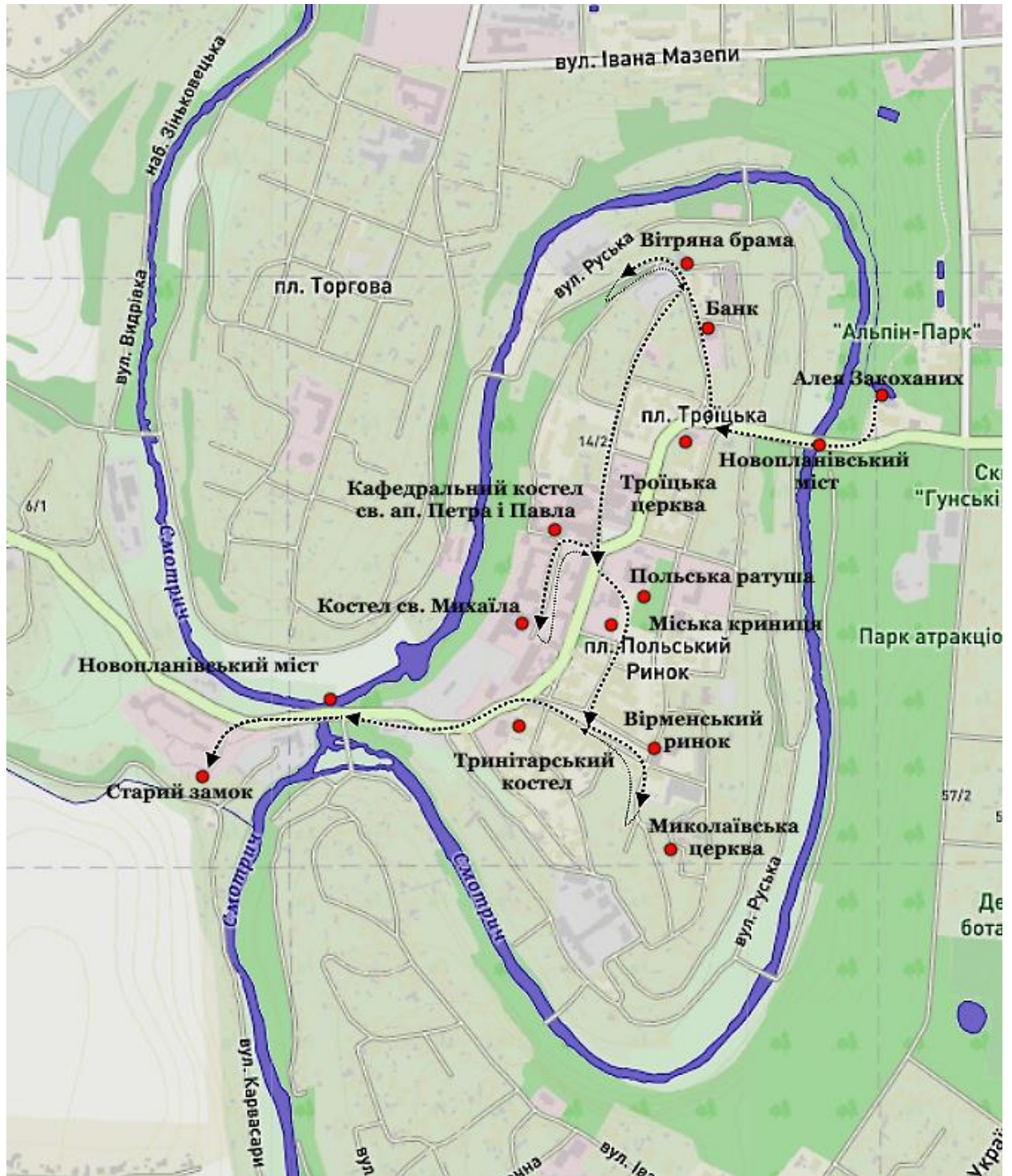

Рис.А.3. Вітряна брама

Рис.А.4. Будинок польського магістрату

Турисичний маршрут першого дня пізнавального туру

Туристичний маршрут другого дня пізнавального туру

